

ISSN 2523-4552
DOI 10.34015

ВІСНИК ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ

BULLETIN OF THE PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE

№ 2(20)/2022

ВІСНИК ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ

Науковий журнал

Видається: щоквартально

Заснований в серпні 2017 року

Журнал внесено до бази даних цитувань CrossRef (США)

**Індексується в міжнародній наукометричній базі даних
Index Copernicus International Journal Master List (Польща)**

2(20), 2022

**Київ
Пенітенціарна асоціація України
Науково-дослідний інститут публічного права
2022**

**ВІСНИК ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ
АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНИ 2022/№ 2(20)**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЗАСНОВНИКИ: ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ПЕНІТЕНЦІАРНА АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНИ»

ТА ПРИВАТНА УСТАНОВА «НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА».

СВІДОЦТВО ПРО ДЕРЖАВНУ РЕЄСТРАЦІЮ ДРУКОВАНОГО ЗАСОБУ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

СЕРІЯ КВ № 22858-12758 ПР ВІД 28 СЕРПНЯ 2017 РОКУ.

УХВАЛЕНО ДО ДРУКУ ВЧЕНОЮ РАДОЮ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО ІНСТИТУТУ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
27 ЛИПНЯ 2022 РОКУ.

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ ВКЛЮЧЕНО ДО **КАТЕГОРІЇ «Б»** ПЕРЕЛІКУ НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАНЬ З
ЮРИДИЧНИХ ДИСЦИПЛІН НА ПІДСТАВІ НАКАЗУ МОН УКРАЇНИ ВІД 28 ГРУДНЯ 2019 РОКУ № 1643.

Редакційна колегія

Бараш Є. Ю., доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, член Правління Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України» (**головний редактор, голова редакційної колегії**)

Степанюк А. Х., доктор юридичних наук, професор, завідувач відділу дослідження проблем кримінального та кримінально-виконавчого права Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України (**заступник голови редакційної колегії**)

Галуцько В. В., доктор юридичних наук, професор, директор Науково-дослідного інституту публічного права

Андрєєв Д. В., доктор юридичних наук, професор, директор Навчально-наукового інституту №3 Національної академії внутрішніх справ

Батиргарєєва В. С., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, директор Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності імені академіка В. В. Сташиса Національної академії правових наук України

Безпалова О. І., доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри адміністративної діяльності поліції Харківського національного університету внутрішніх справ

Головко О. М., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, проректор з науково-педагогічної роботи Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Денисюк С. Ф., доктор юридичних наук, професор, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права

Дрозд О. Ю., доктор юридичних наук, доцент, начальник відділу докторантури та ад'юнктури Національної академії внутрішніх справ

Зозуля Є. В., доктор юридичних наук, професор, професор кафедри загальноправових дисциплін Донецького юридичного інституту МВС України

Ковальська В. В., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник Науково-дослідного інституту публічного права

Колб О. Г., доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, член Правління Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України»

Крикушенко О. Г., кандидат юридичних наук, заслужений юрист України, член Правління Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України»

Музика А. А., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений діяч науки і техніки України

Россіхін В. В., доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник освіти України, проректор з інноваційно-корпоративної роботи та адміністрування Харківського національного університету радіоелектроніки

Яковець І. С., доктор юридичних наук, старший науковий співробітник, перший заступник директора Державної установи «Центр пробачення»

Ярмиш О. Н., доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Національної академії правових наук України, заслужений юрист України, головний науковий співробітник Інституту законодавства Верховної Ради України, член Громадської організації «Пенітенціарна асоціація України»

Іноземні члени редколегії

Р. Гай, доктор філософії, професор, завідувач кафедри кримінального правосуддя Університету штату Нью-Йорк в Освего (США)

Г. Міканадзе, кандидат юридичних наук, Генеральний секретар парламенту Грузії, професор Грузинського Національного університету СЕУ (Грузія)

П. Хомчинські, доктор філософії, доцент, професор кафедри соціології організації та управління Інституту соціології Університету м. Лодзь (Польща)

М. Штука, доктор наук, директор управління соціальної профілактики і ресоціалізації, Ягеллонський університет (Польща)

М. Каламан, доктор гуманістичних наук, доцент Інституту педагогіки, Вища лінгвістична школа в м. Ченстохові (Польща)

М. Шикут, доктор філософії, Університет Миколая Коперника в Торуні, професійний куратор Районного суду м. Лемборк (Польща)

А. Айрапетян, кандидат юридичних наук, директор юридичного інституту Міністерства юстиції Республіки Вірменія (Республіка Вірменія)

Відповідальний секретар: кандидат юридичних наук, доцент **Сокальська О. В.**

ISSN 2523-4552

Key title: Visnik Penitenciarної asociacii Ukraїni (Print)

Abbreviated key title: Visn. Penit'i asoc. Ukr. (Print)

Parallel title: Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine

Адреса редакції:

вул. Г. Кірпи, 2 А, м. Київ, 03035,

тел. 067 174 92 01; e-mail: visnyk_pa@ukr.net

www.visnykpau.com

BULLETIN OF THE PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE

Scientific Journal

Issued: quarterly

Established in August of 2017

The journal is entered into CrossRef (USA)

**Indexed in the Index Copernicus International
Journals Master List (Poland)**

2(20), 2022

**Kiev
Penitentiary association of Ukraine
Scientific Institute of Public Law
2022**

BULLETIN OF THE PENITENTIARY

SCIENTIFIC JOURNAL

ASSOCIATION OF UKRAINE 2022/№ 2(20)

FOUNDERS: PUBLIC ORGANIZATION «PENITENTIARY ASSOCIATION OF UKRAINE» AND PRIVATE INSTITUTION «SCIENTIFIC INSTITUTE OF PUBLIC LAW». QUARTERLY PUBLISHED.

THE CERTIFICATE OF STATE REGISTRATION OF PRINTED MASSMEDIA: SERIES KB №22858-12758 ПП DATED AUGUST 28, 2017

THE PUBLICATION IS APPROVED BY THE ACADEMIC COUNCIL OF THE SCIENTIFIC INSTITUTE OF PUBLIC LAW ON JULY 27, 2022

THE SCIENTIFIC JOURNAL IS INCLUDED INTO THE **CATEGORY "B"** LIST OF THE SCIENTIFIC PROFESSIONAL EDITIONS IN THE SPHERE OF THE LEGAL DISCIPLINES ON THE BASIS OF THE ORDER NO 1643 OF THE MINISTRY OF EDUCATION AND SCIENCE OF UKRAINE OF DECEMBER 28, 2019

Editorial Board

Ye. Barash, Doctor of Law, Prof., Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Member of the Board of the PO «Penitentiary Association of Ukraine» (**Head of the Editorial Board**)

A. Stepaniuk, Doctor of Law, Prof., Head of department of Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Law Sciences of Ukraine (**Vice Head of the Editorial Board**).

V. Galunko, Doctor of Law, Prof., Director of the Scientific Institute of Public Law

D. Andrieev, Doctor of Law, Prof., Head of the Educational and Research Institute №3 of the National Academy of Internal Affairs

V. Batyrgareieva, Doctor of Law, Senior Researcher, Director of Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Law Sciences of Ukraine

O. Bespalova, Doctor of Law, Prof., Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Head of the Chair of the Police Administrative Activities of the Kharkiv National University of Internal Affairs

O. Holovko, Doctor of Law, Prof., Honored Lawyer of Ukraine, Vice-President for Research and Education of V. N. Karazin Kharkiv National University

S. Denysiuk, Doctor of Law, Prof., Leading Researcher of the Scientific Institute of Public Law

O. Drozd, Doctor of Law, Associated Professor, Chief of the Unit of Doctoral Programme and Postgraduate Military Course of National Academy of Internal Affairs

Ye. Zozulia, Doctor of Law, Prof., Professor of the General Legal Disciplines Department of the Donetsk Law Institute of MIA of Ukraine

V. Kovalska, Doctor of Law, Senior Researcher, Leading Researcher of the Scientific Institute of Public Law

O. Kolb, Doctor of Law, Prof., Honored Lawyer of Ukraine, Member of the Board of the PO «Penitentiary Association of Ukraine»

O. Krykushenko, PhD, Honored Lawyer of Ukraine, Member of the Board of the PO «Penitentiary Association of Ukraine»

A. Muzyka, Doctor of Law, Prof., Corresponding Member of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine

V. Rossikhin, Doctor of Law, Prof., Honored Worker of Education of Ukraine, Vice-Rector for Innovative Corporate Work and Administration of the Kharkiv National University of Radio Electronics

I. Yakovets, Doctor of Law, Senior Researcher, First Deputy Director of the State Institution «Centre of Probation»

O. Yarmysh, Doctor of Law, Prof., Corresponding Member of National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Honored Lawyer of Ukraine, Chief Researcher of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine, Member of the PO «Penitentiary Association of Ukraine»

Foreign members of the editorial board

R. Guy, PhD, Prof., Chair Department of Criminal Justice, State University of New York at Oswego (USA)

G. Mikanadze PhD, Secretary General of the Parliament of Georgia, Associated Professor at Georgian National University SEU (Georgia)

P. Chomczynski, PhD, As. Prof., The Sociology of Organization and Management Department, University of Lodz (Poland)

M. Sztuka, Dr. Sc., Director of Department of social prevention and resocialization, Jagiellonian University (Poland)

M. Kalaman, PhD, As. Prof., of the Institute of Pedagogy of the High Linguistic School of Chénstohov (Poland)

M. Shykut, PhD, Nicolaus Copernicus University in Torun, professional curator in Leborg district court (Poland)

A. Hayrapetyan, PhD, Director Law Institute of the Ministry of Justice of the Republic of Armenia (Republic of Armenia)

Executive secretary: PhD, Associated Professor
O. Sokalska

ISSN 2523-4552

Key title: Visnik Penitenciarної asociacii Ukraïni (Print)

Abbreviated key title: Visn. Penit. i asoc. Ukr. (Print)

Parallel title: Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine

Address of Editorial Board:

2 A, H. Kirpy str. Kyiv, 03035,

tel. 067 174 92 01 E-mail:

visnyk_pa@ukr.net www.visnykpau.com

**АКТУАЛЬНА ТЕМА НОМЕРА:
«ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.01

УДК: 343.211

Коваленко А. В.,
доктор юридичних наук, професор
професор кафедри кримінально-
правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Шаблистий В. В.,
доктор юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінально-
правових дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

**ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКЩО ЇХ
ВКЛЮЧЕНО У СПИСКИ НА ОБМІН ЯК
ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА**

Авторами проаналізовано особливості звільнення від покарання засуджених якщо їх включено у списки на обмін як військовополонених крізь призму теоретичних напрацювань вчених і дослідників, а також нормативно-правового забезпечення відповідної галузі (інституту) права в соціально-правових відносинах.

З'ясовано, що інституту звільнення від покарання не є новим для науки й правозастосовної практики в галузі кримінального права України, утому числі містить низку норм і положень, що за замовчуванням врегульовують деякі процедури та питання пов'язані з міжнародним гуманітарним правом, що є досить розповсюдженим і актуальним, зокрема, з огляду на широкомасштабне вторгнення росії на суверенну територію України та значне збільшення кількості осіб-військовополонених.

Доводиться недосконалість системи звільнення від покарання засуджених в частині тих осіб, яких включено у списки на обмін як військовополонених і зазначається на необхідності суттєвого вдосконалення відповідного інституту права і спосіб унесення змін до існуючої законодавчої бази, спираючись на норми діючого законодавства, правозастосовної практики та статистичних даних.

Крім цього, підкреслюється, що в сучасних реаліях, альтернатив застосування норм, що врегульовують функціонування відповідного інституту не існує, й констатується необхідність подальшого його застосування, перш за

все з метою поновлення порушених прав і свобод військовополонених з числа осіб-представників і представниць сил оборони України, що потрапили в полон.

Ключові слова: військовополонені, покарання, правосуддя, права людини, звільнення від покарання, кримінальне право.

Постановка проблеми. Належить перш за все звернути увагу, що в мирний час використання інституту звільнення від покарання засуджених системно викликало питання як у науковців так і практиків-правозастосовців. Водночас, масштабна збройна агресія росії проти незалежності та територіального суверенітету й державності України докорінно вплинула на правову реальність та утворила обставини в яких значна кількість українських захисників потрапляють в полон, а оскільки Конституцією України передбачається захист прав і свобод всіх громадян України, іноземців та осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах – концептуальним завданням вітчизняної юриспруденції є розроблення механізму звільнення від покарання вже засуджених за вчинення кримінальних правопорушень на території України осіб-військовополонених, котрих уключено до списків на обмін з метою повернення на територію України наших захисників.

Крім цього слід звернути увагу, що на сьогоднішній день інститут звільнення від покарання засуджених якщо їх включено у списки на обмін як військовополонених не є досконалим, адже такий юридичний механізм у відповідному глобальному масштабі дії в Україні віднедавна, хоч перші обміни військовополоненими й були розпочаті ще в 2015-2021 рр.

Саме тому, на нашу думку високою є актуальність окресленої теми,

що полягає в недослідженості основних теоретико- й практико-юридичних процесів крізь призму не лише захисту прав і свобод людини і громадянина, а й основних принципів кримінального права, у тому числі міжнародного гуманітарного права, що в умовах дії правового режиму воєнного стану в Україні та широко-масштабного вторгнення російський військ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Належить також визначити, що питання пов'язані з особливостями звільнення від покарання засуджених, у тому числі якщо таких осіб уключено у списки на обмін як військовополонених досліджувались вітчизняними вченими й неодноразово характеризувались такими дослідниками, як: Гловюк І. В., Горохом О. П., Малетовим Д. В., Пашковським М. І., Перелигіною Р. В., Рогальською В. В., Семенюк І. М., Тетерянтик Г. К. та іншими. Водночас, динамічний розвиток системи вітчизняного законодавства та повномасштабна агресія російської федерації зумовлюють необхідність додаткового опрацювання основних проблемних питань функціонування відповідного інституту.

Метою статті є аналіз особливостей звільнення від покарання засуджених, у тому числі якщо таких осіб уключено у списки на обмін як військовополонених крізь призму теорії та практики. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність вирішення таких дослідницьких завдань:

1. Надати структурну характеристику поняттю та сутності інституту звільнення від покарання в системі національного законодавства в Україні; 2. З'ясувати особливості звільнення від покарання засуджених, якщо таких осіб уключено у списки на обмін як військовополонених; 3. На підставі аналіз теоретико-правового матеріалу запропонувати шляхи ймовірного вирішення проблемних питань, що постають в узаконеній сфері правозастосування.

Виклад основного матеріалу.

Важливість результативності функціонування інституту звільнення від покарання засуджених, у тому числі якщо таких осіб уключено у списки на обмін як військовополонених важко переоцінити, в умовах широкомасштабного вторгнення російських військ на території України, що супроводжується активними бойовими діями та масовим узяттям у полон військовослужбовців й інших учасників, що підкреслюється необхідністю їх обміну з метою повернення захисників України на батьківщину та поновлення їх порушених прав і свобод людини і громадянина.

Водночас, процеси, що стосуються безпосереднього функціонування механізму звільнення від покарання засуджених осіб, що включено у списки на обмін як військовополонених мають кореспондуватись із міжнародним законодавством у відповідній сфері та забезпечуватись максимальними умовами дотримання прав і свобод людини і громадянина в процесі проведення такого обміну.

Кримінальним кодексом України, визначається що звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбукання, заміна

більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання, крім звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію чи акта про помилування, може застосовуватись тільки судом у випадках, передбачених цим Кодексом [1].

Перелигіна Р.В. та Семенюк І.М. підкреслюють, що звільнення від покарання як кримінально-правовий інститут – це зовнішньо оформлений структурний елемент галузі кримінального права (її Загальної частини), що становить систему кримінально-правових норм, покликаних цілісно регулювати певні суспільні відносини на різних етапах реалізації кримінальної відповідальності засудженої особи [2]. Що на нашу думку цілком відображає ті конституційні принципи й засади правосуддя та кримінального покарання як юридичного явища в системі правовідносин України. Водночас, належить констатувати, що звільнення від покарання засудженого-військовополоненого може бути виконане лише за декількох умов.

О. Горох, характеризуючи інститут звільнення від покарання, його зміст і сутність пояснює декількома аргументами, а саме стверджуючи, що ці суспільні відносини (що зумовлені специфічними юридичними фактами) виникають у зв'язку з недоцільністю призначення, реального чи повного виконання призначеного покарання, неспроможністю досягнення мети покарання, неможливістю виконання призначеного покарання, а також гуманізмом кримінального права [3]. Крізь призму норм Кримінального кодексу України, належить підкреслити, що система національного законодавства

України забезпечує захист прав і свобод а також законних інтересів усіх громадян України, а також громадян інших країн та осіб без громадянства, що перебувають на території України на законних підставах. Таким чином, притягнення до відповідальності, а саме – застосування та виконання кримінального покарання особи-військовополоненого, що вчинила той чи інший злочин не розглядається однаково паритетним із тими можливостями держави України, що забезпечують повернення додому її захисників із полону, поновлюючи таким чином їх права і свободи. Таким чином, особи, що вчинили злочини на території України є фактично засудженими до покарання та вважаються такими, що притягнені до кримінальної відповідальності, а з метою поновлення в правах українських військовослужбовців і визволення їх з полону, можливим удається забезпечувати їх обмін.

Водночас, слід звернути увагу, що процедурні аспекти забезпечуються дією кримінального процесуального законодавства України, котре відповідно до Кримінального процесуального кодексу України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України та інших законів України. Відповідно до Кримінального процесуального кодексу України кримінальне процесуальне законодавство України застосовується з урахуванням практики Європейського суду з прав людини [4]. Це дає підстави стверджувати позицію про те, що крім практики Європейського суду з прав людини, наявні також й інші нормативно-правові акти, що забезпечують пра-

вовий статус військовополонених і тому роблять можливими обміни, запобігають порушенням прав і свобод людини і громадянина, осіб, які перебувають в полоні.

Одним із перших нормативно-правових актів міжнародного характеру, що декларував процеси пов'язані з поводженням із військовополоненими, а зокрема – формальні підстави їх обміну та спектр прав і свобод людини і громадянина є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, що була згодом імплементована в законодавство України, а зокрема й Кримінальний кодекс України, котрий є єдиним нормативно-правовим кодифікованим актом, що врегульовує загальні засади звільнення осіб від покарання [5]. Водночас, слід вернути увагу, що не всі особи-військовополонені є такими, що притягуються до кримінальної відповідальності, проте в умовах широкомасштабного вторгнення росії на суверенні території України та грубе й цинічне порушення норм міжнародного гуманітарного права, а також законів і звичаїв ведення війни в сучасних реаліях – фактично всі взяті в полон бойовики рф притягаються до кримінальної відповідальності за вчинення тих чи інших кримінальних правопорушень на території України.

Д. Малетов, звертає увагу на особливості інституту звільнення від покарання засуджених, оскільки при обміні полонених, особа, яка підлягає такому обміну, фактично звільняється від відбуття покарання за вчинені кримінальні правопорушення. Це зумовлює настання суспільно-корисних результатів і зменшення суспільної небезпеки від засудженої

та взятої в полон особи, завдяки її фактичному обміну [6]. Такий інструмент передбачає можливість створення таких соціально-правових умов, за яких: злочинець притягнутий до відповідальності позбавляється низки соціальних благ, що перспективно міг би отримати на території України (а після винесення вироків Міжнародним кримінальним судом – на території всіх країн цивілізованого світу); держава не витрачає коштів на утримання особи, що засуджено до відбування певного виду покарання; без шкоди правам і свободам людини і громадянина, з метою відновлення порушених прав військовослужбовців України взятих у полон – військовополонених рф пропонують на обмін відповідно до норм міжнародного гуманітарного права та системи законодавства України.

Інструкцією про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (затверджена наказом Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164) [7], як і в Женевській конвенції надається чітке та нормативне визначення поняття «військовополонений» [8], що дозволяє при цьому в комплексі застосовувати норми і положення як Кримінального кодексу України так і Кримінального процесуального кодексу України.

М. Пашковський, аналізуючи колізії функціонування відповідного інституту крізь призму кримінального права, підкреслює, що випадки, коли вказані особи на момент вирішення питання про їх обмін вже засуджені до позбавлення волі та відбувають покарання є досить протирічними та взаємно суперечними, оскільки за таких обставин порушу-

ється принцип обов'язковості судових рішень, а по друге, порушуються міжнародно-правові зобов'язання щодо покарання таких осіб [9, с. 444]. Водночас, слід акцентувати увагу на тому, що нинішнє законодавство, а зокрема нещодавні зміни передбачають вдосконалення процедури обміну осіб як військовополонених.

Так, Законом України від 28 липня 2022 року № 2472-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» було доповнено Кримінальний кодекс України новою статтею 84-1 котра передбачає, що: 1. Звільняється від відбування покарання засуджений, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та яким надано письмову згоду на проведення такого обміну; 2. Якщо обмін такого засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора приймає рішення про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання у зв'язку з його передачею для обміну як військовополоненого, для подальшого відбування призначеного раніше покарання; 3. У разі вчинення особою, яку було звільнено судом від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про її передачу для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся, протягом невідбутої частини покарання нового кримінального правопорушення суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 цього Кодексу» [10]. На нашу думку, така докорінна зміна та чітка

регламентація процесів обміну військовополонених засуджених до відбування покарань на території України дозволить більш ґрунтовно та ефективно реалізовувати відповідні правовідносини, забезпечувати права і свободи людини і громадянина, у тому числі (перш за все) – захисників України.

Водночас, постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 року № 441 «Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора» [11] було передбачено затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора та внесено зміни до постанови Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 257 «Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими» [12]. Проте, наведений порівняльний аналіз положень і норм законодавства України свідчить про те, що потребують врегулювання питання подальшого тримання та здійснення заходів щодо поводження з особами, які не підпадають під дію Женевської конвенції про поводжен-

ня з військовополоненими, проте стосовно яких уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополонених.

Висновки. Отже, нами неведено основні теоретико-правові аргументи, щодо функціонування інституту звільнення від покарання засуджених, якщо їх включено у списки на обмін як військовополонених, оскільки відповідне питання наразі є фундаментальним у ході російсько-Української війни та потребує значної наукової уваги. Проаналізовані положення дозволили підкреслити, що звільнення від покарання є інституту у кримінальному праві (у тому числі його регулювання здійснюється нормами міжнародного гуманітарного права), що дозволяє за певних обставин уможливити реалізацію альтернатив відбування покарання особою з метою досягнення соціально корисних результатів, що є співмірними вчиненням такою особою діянням.

Наразі, процедури порядок здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора все ще потребує вдосконалення, хоч українські правознавці та законодавець докладають зусиль до його оптимізації.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Перелигіна Р. В., Семенюк І. М. Гармонізація законодавства України з правом ЄС у контексті звільнення від покарання. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу : зб. тез доповідей Всеукраїнської наукової конференції, 17 квітня 2021 р. (м. Хмельницький). Хмельницький : ХНУ, 2021. 209 с. URL: https://pravo.khmnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/26/2021/06/ZBIRNYK_Garmonizatsiya-z-YES.pdf#page=151

3. Горох О. П. Сучасні кримінально-правові проблеми звільнення від покарання та його відбування : монографія / О. П. Горох ; за наук. ред. А. А. Музики. Київ : ВД «Дакор», 2019. 676 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/sh>
6. Малетов Д. В. Обмін військовополоненими як підстава звільнення від відбування покарання. Гармонізація законодавства України з правом Європейського Союзу : зб. тез доповідей III Всеукраїнської наукової конференції, присвяченої 60-річчю Хмельницького національного університету, 17 квітня 2022 р. Хмельницький : ХНУ, 2022. 271 с.
7. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 164. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17?find=1&text=військовополонен#w1_1
8. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
9. Пашковський М. І. Про колізію інституту обміну військовополонених та інших осіб під час збройного конфлікту з зобов'язаннями кримінального переслідування і покарання осіб, винних у вчиненні міжнародних злочинів. Актуальні проблеми приватного та публічного права: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, Заслуженого діяча науки України, доктора юридичних наук, професора Процевського О. І. (21 травня 2022 року). Харків, 2022. С. 443-447
10. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених: Закон України від 28 липня 2022 року № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-IX#Text>
11. Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених воєнних держав-агресорів та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора: постанова Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 року № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-п#Text>
12. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими: постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 року № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-п#Text>
13. Шаблистий В. В. Удосконалення кримінально-правового забезпечення поліцейської діяльності в Україні. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 112–115.

Kovalenko Andriy, doctor of law science, professor, Professor of the Department of Criminal and Legal Disciplines, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Shablysty Volodymyr, doctor of law science, professor, Head of the Department of Criminal and Legal Disciplines, Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs

Exemption from punishment of convicts if they are included in the lists for exchange as prisoners of war: theory and practice

The authors analyzed the features of the release from punishment of convicts if they are included in the lists for exchange as prisoners of war through the prism of the theoretical developments of scientists and researchers, as well as the regulatory and legal provision of the relevant field (institute) of law in socio-legal relations.

It has been found that the institution of immunity from punishment is not new for science and law enforcement practice in the field of criminal law of Ukraine, including a number of norms and provisions that by default regulate some procedures and issues related to international humanitarian law, which is quite widespread and relevant, in particular, in view of Russia's large-scale invasion of the sovereign territory of Ukraine and the significant increase in the number of prisoners of war.

The authors prove the imperfection of the system of release from punishment for those persons who are included in the lists for exchange as prisoners of war and notes the need for significant improvement of the relevant legal institution and the method of making changes to the existing legal framework, based on the norms of current legislation, law enforcement practice and statistical data.

In addition, it is emphasized that in modern realities, there are no alternatives to the application of the norms governing the functioning of the relevant institute, and the need for its further application is stated, primarily with the aim of restoring the violated rights and freedoms of prisoners of war from among the representatives of the Ukrainian defense forces, who were captured.

Keywords: *prisoners of war, punishment, justice, human rights, release from punishment, criminal law.*

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.02
УДК: 342.951

Коропатнік І. М.,
доктор юридичних наук, професор,
начальник кафедри правового
забезпечення Військового інституту
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Шопіна І. М.,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративно-
правових дисциплін Львівського
державного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ З ПОШУКУ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

У статті визначено основні тенденції, притаманні системі забезпечення інформаційної безпеки діяльності з пошуку та звільнення військовополонених. Сформульовано поняття інформаційної безпеки діяльності з пошуку та звільнення військовополонених та перспективні напрями її забезпечення.

Ключові слова: військовополонені, інформаційна безпека, інформаційні права, персональні дані, інформаційне законодавство, інформація з обмеженим доступом.

Постановка проблеми. Бойові дії, які тривають на території України внаслідок повномасштабної збройної агресії Російської Федерації, мають своїми наслідками прямі та непрямі втрати, спричинені збройним протистоянням з агресором. Певна кількість військовослужбовців Збройних Сил України та інших військових формувань опинилися у полоні. Кропітка робота щодо встановлення місця перебування і звільнення військовополонених дає свої результати та має позитивну динаміку: так, за даними, оприлюдненими пресслужбою Головного управління розвідки Міністерства оборони Укра-

їни, станом на кінець жовтня з полону було звільнено більше тисячі громадян України. Разом з тим процеси пошуку та звільнення військовополонених супроводжуються великою кількістю проблем, у тому числі пов'язаних з питаннями інформаційної безпеки. З огляду на актуальність і недостатню дослідженість цієї проблематики уявляється необхідним визначення особливостей забезпечення інформаційної безпеки діяльності з пошуку та звільнення військовополонених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання, пов'язані із правовим статусом військовополо-

нених вивчали такі науковці, як Т.Блиств, М. Грушко, Н. Дем'янчук, І.Жаровська, І. Кравченко та інші вчені, які дослідили у своїх роботах норми міжнародного гуманітарного права, якими регламентується утримання та поводження з військовополоненими, у тому числі під час проведення операції об'єднаних сил, історико-правові та кримінально-процесуальні аспекти цієї проблематики. Разом з тим інформаційно-правові аспекти діяльності з пошуку та звільнення військовополонених досліджені ще недостатньо, що обумовлює спрямованість наукових пошуків.

Постановка завдання. Метою статті є визначення особливостей забезпечення інформаційної безпеки діяльності з пошуку та звільнення військовополонених.

Виклад основного матеріалу. Як справедливо зауважує М. Грушко, упродовж історії людства еволюціонує гуманне ставлення до військовополонених та їх захисту. Незважаючи на суттєві відмінності політико-ідеологічних, моральних, культурних і соціально-економічних характеристик різних цивілізацій, в однакові історичні періоди вони мали схоже ставлення до полонених, що дозволяє розглядати сучасне міжнародне гуманітарне право як кодифіковану гуманітарну традицію [1, с.229]. Традиційно у наукових дослідженнях захист прав військовополонених розглядався у контексті охорони їх життя та здоров'я (як фізичного, так і психічного), честі та гідності, заборони катувань та експлуатації праці. Разом з тим питання інформаційної безпеки військовополонених залишаються ще недостатньо дослідженою категорією. На жаль, склалася

ситуація, за якої увага держави спрямована переважно на вдосконалення технічних засобів захисту інформації, а не на найбільш вразливу складову будь-якої системи інформаційної безпеки – людську особистість [2, с.400].

Перший обмін військовополоненими після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації відбувся 24 березня 2022 року. Під час цього заходу було звільнено 10 військовослужбовців та 19 цивільних [3]. 3 листопада 2022 року у рамках 30-го обміну військовополоненими було звільнено 6 офіцерів, 101 рядового та сержанта Збройних сил України, Державної прикордонної служби, Національної поліції, Державної спеціальної служби транспорту, Національної гвардії [4].

Одним із проявів гібридного характеру російської агресії проти України є те, що противник активно використовує тему військовополонених у своїй пропаганді, постійно перекручуючи факти і звинувачуючи нашу державу у власних злочинах проти людяності. Так, 16 травня, за посередництва ООН та Міжнародного комітету Червоного Хреста, розпочався процес евакуації захисників Маріуполя з території заводу «Азовсталь», що тривалий час був оточений та знаходився під ударами російських військ. Формат евакуації передбачав встановлення режиму тиші та здачу українських військових в полон з подальшим обміном під гарантії ООН та Міжнародного комітету Червоного Хреста. Даний формат був обраний та затверджений захисниками Маріуполя, що брали участь в перемовинах. 29 червня відбувся перший із запланованих обмінів військовополонених, в результаті якого

в Україну повернулися 144 захисника. Ключовою умовою обраного формату були зобов'язання російської сторони перед міжнародними організаціями щодо збереження життя та здоров'я українських захисників. Дана гарантія була цинічно порушена. В ніч на 29 липня на території колишньої виправної колонії смт. Оленівка відбулося організоване вбивство українських військовополонених. На спланований характер цього злочину та вчинення його російською стороною вказують багато задокументованих доказів: зокрема, умисне переведення бійців в нове приміщення незадовго до вибуху, аналіз характеру ушкоджень та руху вибухової хвилі, перехоплення телефонних розмов російських військовослужбовців, відсутність обстрілів у вказаному місці та інші. Все це не залишає сумніву: вибух в Оленівці був російським терористичним актом та грубим порушенням міжнародних домовленостей [5].

Перебування у полоні військовослужбовців пов'язано не лише з загрозами для їх життя і здоров'я, честі і гідності, а і зі стражданнями їх близьких, знаходженням їх протягом тривалого часу у стресовій ситуації, у стані невизначеності, адже невідомо, чи залишився військовослужбовець в живих, яким є стан його здоров'я. Це доволі часто стає причиною некритичності сприйняття інформації членами сімей військовополонених, що посилює вплив противника на їх стан та поведінку. У свою чергу, це може призводити до цинічного використання близьких загиблих, зниклих безвісті та полонених військовослужбовців для досягнення цілей противника та особистого збагачення представників криміналітету.

На підставі польового дослідження особливостей додержання інформаційної безпеки під час організації діяльності з пошуку та звільнення військовополонених, яке здійснювалося шляхом експертного опитування військовослужбовців та членів їх сімей, нам вдалося виокремити наступні тенденції.

Перша з них пов'язана із наслідками непередуманого оприлюднення персональних даних військовослужбовця у соціальних мережах, телеграм-каналах, на плакатах під час громадських заходів тощо. Наслідки такої поведінки, вмотивованої бажанням рідних якнайшвидше побачити своїх захисників, призводять до персоналізації особистих даних та їх поширення. У результаті стають відомими ім'я та прізвище, позивний, місце служби військовослужбовця, його попередня участь у боях з російськими загарбниками у межах АТО та ООС, місце його проживання, телефони та імена його родичів. Це активізує численних шахраїв, у тому числі тих, що знаходяться у місцях позбавлення волі на території Російської Федерації. Членам родин військовослужбовця повідомляють, що він знаходиться у полоні, і вимагають переведення значних сум коштів (звичайно від 5 до 20 тис. доларів) на банківські картки. У випадку ж, якщо гроші не будуть переведені, злочинці загрожують каліцтвом або смертю військовослужбовця, максимально детально описуючи його теперішні та майбутні страждання.

Безумовно, критично мисляча людина у спілкуванні зі злочинцями може наполягати на особистій телефонній розмові з військовослужбовцем, неможливість якої породить сумніви у реальності наданої щодо

полону інформації. Однак трапляються випадки, коли персональними даними полонених користуються спецслужби Російської Федерації для поширення за допомогою близьких осіб військовослужбовця ворожих наративів, мотивуючи їх до вчинення правопорушень, спрямованих на дестабілізацію суспільних відносин, дискредитації органів державної влади України, тощо. За таких умов близьким періодично дозволяють телефонні розмови з військовослужбовцем, натомість від них вимагають участі у протестах, розповсюдженні пропагандистських матеріалів противника, вчинення діянь, які межують з колабораціонізмом. Хотілося б підкреслити, що такі наслідки обумовлені власною поведінкою осіб, які стають об'єктами шантажу, коли вони оприлюднюють відповідні персональні дані.

Інший аспект пов'язаний із виникаючою небезпекою для військовослужбовців та їх підрозділів внаслідок оприлюднення інформації з обмеженим доступом, зокрема, одночасне повідомлення прізвищ та позивних військових із вказівкою в/ч та бригади (батальйону, роти, взводу), місць дислокації, прізвищ та позивних командирів тощо. Розвідка противника постійно відстежує такі витоки інформації та будує на їх основі свої операції, метою яких є знищення українських військових підрозділів. Оприлюднення детальної інформації щодо посади, місць служби та персональних даних, включаючи особисті фотографії, може спричинити значну шкоду полоненим у випадку, якщо один чи декілька військовослужбовців обирають тактику приховування деяких аспектів своєї біографії, які звичайно слугують

причиною застосування тортур та відмови противника від обміну таких осіб.

Хотілося б також сказати про активне відстеження противником відомостей щодо тих форм насилля, тортур та нелюдського поводження, які справили найбільший деморалізуючий вплив на військовослужбовців, з тим, щоб активніше використовувати їх у місцях тримання військовополонених. Тому детальний емоційний опис вражень від перебування у полоні, поширений у соціальних мережах чи під час особистого спілкування з великим колом осіб, може бути використаний противником для спричинення ще більших страждань полоненим, руйнування їх особистості.

Емоційні страждання людей, чий син чи донька, чоловік чи дружина, батько чи мати опинилися у полоні, заслуговують на глибоку повагу і повне розуміння. Україна є вільною державою, в якій, згідно ч. 2 ст. 34 Конституції України, кожна особа має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір. Разом з тим ми маємо пам'ятати, що, відповідно до ч. 2 ст. 32 Основного Закону, не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини [6].

Заходи інформаційної безпеки в діяльності з пошуку та звільнення військовополонених мають перш за все базуватися на цих важливих конституційних положеннях, з тим, щоб досягти балансу між додержанням

інформаційних прав громадян та зниженням руйнівного впливу тих інформаційних ризиків, які супроводжують вказану діяльність.

Важлива роль тут належить активній позиції Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, який був утворений 11 березня 2022 року згідно з Постановою Кабінету Міністрів України №257. До складу Координаційного штабу ввійшли представники ГУР МО України, Міністерства оборони України, Збройних сил України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, Міністерства юстиції України, Міністерства реінтеграції України. Координаційний штаб надає допомогу родинам та близьким захисників та захисниць України, які потрапили в полон або зникли безвісти. Громадська приймальня Координаційного штабу надає консультації щодо юридичних та процедурних питань, пов'язаних з перебуванням воїна у полоні; державних соціальних зобов'язань, гарантованих у випадку потрапляння в полон. При Координаційному штабі також діє консультаційна телефонна лінія, призначена для юридичного, соціального та психологічного супроводу родин українських захисників та захисниць, які потрапили в полон або зникли безвісти за особливих обставин [7]. Центром впроваджено електронну форму звернення щодо розшуку військовополонених та незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України [8]. Відомості, внесені до цієї форми, є конфіденційними, доступ до них мають лише представники Центру. Що,

втім, не зменшує популярності ініціатив, започаткованих громадянами Російської Федерації, у межах яких збирається велика кількість персональних даних про українських військовослужбовців.

Слід також відзначити активну роботу українських адвокатів, спрямовану як на з'ясування місця знаходження українських військовослужбовців, які потрапили у полон, так і на соціально-правовий захист їх інтересів в органах публічної влади та військових формуваннях України. При цьому варто брати до уваги, що, відповідно до ст. 22 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», на адвокатів, їх помічників та стажистів покладено обов'язок додержання адвокатської таємниці, що створює правове підґрунтя для забезпечення інформаційної безпеки діяльності, пов'язаної з пошуком та звільненням військовополонених.

Висновки. Інформаційну безпеку діяльності з пошуку та звільнення військовополонених слід розуміти як комплекс процедур та алгоритмів, які унеможливають розголошення персональних даних військовополонених та їх використання для досягнення політичних, воєнних та інформаційних цілей противника, а також для вчинення кримінальних правопорушень. Перспективні напрями забезпечення досліджуваного виду інформаційної безпеки мають передбачати: а) систематизацію актів національного законодавства, якими визначено правовий статус військовополонених, які у теперішній час характеризуються розпорошеністю та наявністю суперечностей; б) правове закріплення інформаційних прав та обов'язків посадових та інших осіб, дотичних до про-

цесів пошуку та звільнення військовополонених; в) постійне проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, спрямованої на усвідомлен-

ня широкими масами громадськості цінності персональних даних та необхідності їх захисту.

Список використаних джерел

1. Грушко М. В. Становлення та специфіка міжнародно-правового режиму військовополонених : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. Одеса, 2015. 283 с.
2. Онопрієнко С. Г. Протидія загрозам національній безпеці в інформаційній сфері: правовий аспект. *Наука і правоохорона*. 2019. № 4. С. 399–403.
3. Верещук повідомила про перший повноцінний обмін полоненими з РФ у форматі 10х10. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-vereshchuk-poloneni-obmin/31768848.html>.
4. Саєнко В. Україна повернула з російського полону 107 бійців. <https://www.unian.ua/war/obmin-poloneni-mi-v-ukrajini-povernulisya-107-biyciv-12033639.html>
5. Спільна заява СБУ, ЗСУ, ГУР МОУ та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини щодо масового вбивства українських військовополонених 29 липня 2022 року у смт. Оленівка на тимчасово окупованій території Донецької області. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/spilna-zaiava-shchodo-masovoho-vbyvstva-ukrainskykh-viiskovopolonenykh-29-lypnia-2022-roku-u-smt-olenivka-na-tymchasovo-okupovani-teritorii-donetskoi-oblasti>
6. Конституція України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
7. Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. URL: <https://www.facebook.com/koordshtab/posts/pfbid02A1PurYtzSiNjiWtPsFKNA3hZhjMmbcLMQa6iZedKUDeiQ4niWVDai5iPeQchpk7l>
8. Електронна форма звернення щодо розшуку військовополонених та незаконно позбавлених волі осіб внаслідок агресії проти України. URL: <https://docs.google.com/forms/d/e/1FAIpQLScCpF9IMFayFWVH3gABn4fR6iIlPnX81rw93tFtV6PqrzeOtQ/viewform>

I. Shopina, Doctor of Law, Professor, Professor of Department of Administrative and Legal Disciplines of the Lviv State University of Internal Affairs

I. Koropatnik, Doctor of Law, Professor, the head of the department of Legal support department of the Faculty of Finances and Law of Military Institute of Taras Shevchenko National University of Kiev

Features of ensuring information security of activities on search and release of prisoners of war

The purpose of the article is to determine the features of ensuring information security in the search and release of prisoners of war.

Attention is focused on the fact that being in captivity of military personnel is associated not only with threats to their life and health, honor and dignity, but also with the stressful state of their loved ones. This becomes the reason for the uncritical perception of information by members of the families of prisoners of war, which increases the influence of the enemy on their condition and behavior. Based on a

field study of the specifics of observing information security when organizing activities to search for and release prisoners of war, several main trends have been identified. The first trend is related to the consequences of the ill-conceived disclosure of the personal data of a serviceman in social networks, telegram channels, on posters during public events, etc. The consequences of such behavior lead to the personalization of personal data and its dissemination. There are cases when the personal data of prisoners are used by the special services of the Russian Federation to spread enemy narratives with the help of relatives of a serviceman. The second trend is related to the danger for military personnel and their units as a result of the disclosure of information with limited access.

It is proposed to understand the information security of activities for the search and release of prisoners of war as a set of procedures and algorithms that exclude the disclosure of personal data of prisoners of war and their use to achieve the political, military and information goals of the enemy, as well as to commit criminal offenses. Features of ensuring the type of information security under study should include: a) systematization of acts of national legislation that define the legal status of prisoners of war, which are currently characterized by dispersal and the presence of contradictions; b) legal consolidation of the informational rights and obligations of officials and other persons regarding the processes of search and release of prisoners of war; c) ongoing awareness-raising activities aimed at making the general public aware of the value of personal data and the need to protect them.

Keywords: *prisoners of war, information security, information rights, personal data, information legislation, restricted information.*

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.03
УДК 343.97

Орлов Ю. В.,
доктор юридичних наук, професор,
Харківський національний університет
внутрішніх справ,
завідувач кафедри кримінального
права і кримінології факультету № 1

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР УЧАСТІ У ВІЙНІ В УКРАЇНІ: ВІД КОМБАТАНТА ДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

Стаття присвячена кримінально-правовій характеристиці видів участі у війні в Україні. Надано опис та пояснення правового становища учасників міжнародного збройного конфлікту на території України та похідних від нього проблем кримінально-правового значення. Виявлено недоліки вітчизняного законодавства та практики кримінально-правового регулювання відносин за участю комбатантів у війні як на боці України, так і на боці країни-агресора, запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: війна, агресія, комбатант, військовополонений, втеча, потерпілий.

Постановка проблеми. Російсько-українська війна серед низки цивілізаційних, гуманітарних, воєнно-політичних, міжнародно-правових та інших інтелектуальних, метафізичних й цілком онтологічних викликів закономірно і з особливою гостротою актуалізувала проблеми належного правового поведіння з учасниками збройного конфлікту. При тому базовим є питання про правовий статус таких учасників, визначення якого, певна річ, залежить від комплексу факторів: починаючи зі спрямованості політик у сфері протидії злочинності, забезпечення національної безпеки, й до юридичних оцінок конкретних вчинюваних учасниками збройного конфлікту діянь, їх входження до певних організацій тощо.

Здійснений нами аналіз судової, а також слідчої практики, зокре-

ма тієї, що розгорнута Службою безпеки України, Національною поліцією, прокуратурою, в тому числі й на деокупованих територіях, дозволяє виділити декілька категорій воюючих учасників збройного конфлікту (російсько-української війни), кримінально-правова оцінка діянь яких та/або відносно яких впливає на визначення їх правового статусу і, відтак, на подальше поведіння з ними. Щодо надання такої оцінки правозастосовна практика є неоднозначною, подекуди хибною, у зв'язку з чим вимагається внесення ясності, а надто в контексті співвіднесення правового статусу фізично затримуваних учасників збройного конфлікту з можливістю інкримінування їм певного кримінального правопорушення та/або визнання потерпілим.

Також варто зауважити, що кримінально-правовим проблемам

участі у збройному конфлікті на території України приділялася увага у працях Р. В. Вереши, М. М. Гнатовського, В. В. Кузнецова, С. П. Кучевської, В. О. Миронової, О. Ю. Ілларіонова, Є. О. Письменського, М. В. Піддубної, В. П. Поповича, В. М. Репецького, М. В. Сийплокі, М. І. Хавронюка, В. В. Шаблистого та інших дослідників. Водночас на можна не відмітити і те, що наявні напрацювання, хоча і є ґрунтовними, втім характеризуються деякою споротичністю, а сформовані позиції – дискусійними, подекуди необґрунтованими, у зв'язку з чим вимагається проведення подальших досліджень.

Метою цієї статті є кримінально-правова характеристика видів участі у війні в Україні, опис та пояснення правового становища учасників збройного конфлікту на території України та похідних від нього проблем кримінально-правового значення.

Виклад основного матеріалу.

Передусім вбачається сенс у поділі відомих на поточний момент воюючих комбатантів триваючого збройного конфлікту на території України на дві великі групи: учасники на стороні держави-агресора, російської федерації (умовно – агресори), та на стороні України (умовно – захисники). **Серед перших, агресорів**, можливо виокремити такі підгрупи:

1. *Військовослужбовці збройних сил російської федерації*. Вони є комбатантами і відповідно до вимог міжнародного гуманітарного права, за визначеною чинним законодавством України процедурою, така особа при фізичному затриманні набуває статусу військовополоненого та має бути передана до таборів для тримання військовополонених. Володі-

ючи міжнародно-правовим імунітетом, комбатанти підлягають кримінальній відповідальності *тільки* за супутні злочини, а не за саме розв'язування і ведення агресивної війни, на відміну від вищого військово-політичного керівництва країни-агресора. Якщо така особа (комбатант) обґрунтовано підозрюється у вчиненні воєнного чи іншого кримінального правопорушення – одночасно з отриманням статусу військовополоненого щодо неї починається кримінальне провадження за відповідною статтею КК України. Ця ситуація, здавалося б, є відносно ясною, і не має викликати труднощів. Проте – це хибне враження.

Низка дослідників небезпідставно задаються питанням про природу так званого міжнародно-правового імунітету комбатантів і, власне, того, на якій підставі їм не може бути інкримінований злочин, передбачених ст. 437 КК України (зокрема, в частині ведення агресивної війни), а також супутніх кримінальних правопорушень, наприклад, передбачених 332-2 КК України (незаконне перетинання державного кордону), ст. 110 КК України (посягання на територіальну цілісність і недоторканність України). Як аргумент необхідності притягнення рядових (у широкому значенні цієї категорії) військовослужбовців до кримінальної відповідальності за ознаками злочинів, закріпленими у вказаних статтях, наводиться положення ч. 2 ст. 60 Конституції України про те, що за віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність [1], а також ч. 4 ст. 41 КК України, відповідно до якої особа, що виконала явно кримінально проти-

правний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах [2]. І дійсно, оскільки наказ на здійснення актів агресивної війни є явно злочинним, то і виконання такого наказу також варто вважати злочинними.

На перший погляд така аргументація є резонною і вельми стійкою до критики. Проте при більш глибокому аналізі ситуації розв'язування та ведення війни виявляється низка нюансів міжгалузевої правової природи. Передусім варто вказати на положення ч. 2 ст. 43 Додаткового протоколу (I) до Женевських конвенцій 1949 р., згідно з яким особи, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу), є комбатантами, тобто *вони мають право брати безпосередню участь у воєнних діях* [3] (*курсив наш – Ю. О.*). Женевські конвенції та протоколи до неї ратифіковані Верховною Радою України, а тому є чинними в нашій державі джерелами права, які, більш того, мають пріоритет над національними законами та підзаконними нормативно-правовими актами у випадку протиріч між ними. Таким чином, військовослужбовці збройних сил країни-агресора могли б вважатися законними учасниками війни, збройного конфлікту, тобто володіти вже згаданим вище міжнародно-правовим імунітетом, навіть з огляду на те, що положення КК України цього й не допускають. Однак проблема полягає у тому, що цього не допускає і Конституція України. Тож є суперечність між вже ратифікованим міжнародним договором та Конституцією

єю. А це вже проблема зовсім іншого рівня.

Ст. 9 Конституції України абсолютно чітко визначила: «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення змін до Конституції» [1]. В той же час ратифікація вказаного додаткового протоколу до Женевських конвенцій 1949 р., який і закріпив правові підстави для міжнародно-правового імунітету комбатантів, відбулася ще 18.08.1989 р. (згідно з відповідним Указом Президії Верховної Ради УРСР [4]), а набрання чинності – 25.07.1990 р. Тобто ще до прийняття Конституції України. У суворо юридичному значенні порушення не відбулося, адже Україною не було укладено міжнародно-правового договору, який суперечив Конституції. Навпаки: було прийнято Конституцію, положення якою суперечили (хоча й не прямо) вже чинному міжнародному договору. Відтак склалася патова ситуація, **колізія**, вирішення якої, вочевидь, має здійснюватися на користь примату положень Основного закону. А це означає необхідність визнання дій законних (у міжнародно-правовому значенні) комбатантів незаконними з точки зору національного права і кожному з них ставити у вину ч. 2 ст. 437 КК України – ведення агресивної війни. Ясно, що це абсурд. Так само ясно, що це – недолік положень Конституції України, чіплятися за який і вперто слідувати якому лише через те, що це буква закону (нехай вибачать мене колеги-позитивісти) є не доцільним.

Закон, нехай навіть й Основний, не завжди (а практично ніколи) є ідеальним; окрім природної інертності, що фактурно проявляється на

фоні динамізму постмодерних суспільств, законотворчий процес, як відомо, криє в собі численні зони ризиків, проходження яких, зрештою, нерідко виливається у продукування неадекватних правових норм. При тому їх неадекватність може проявитись лише згодом і тільки при неординарних умовах, спрогнозувати які на момент нормопроєктування було неможливо або дуже складно. І такі умови в Україні настали. І необхідність виправлення неадекватної норми вже є очевидною. Зробити це видається за можливе через внесення доповнення до ч. 2 ст. 60 Конституції України, виклавши її в такій редакції: *«За віддання і виконання явно злочинного розпорядження чи наказу настає юридична відповідальність, за винятком виконання наказів і розпоряджень щодо виконання воєнних дій (ведення війни) особами, які входять до складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті (крім медичного і духовного персоналу), і мають право брати безпосередню участь у воєнних діях у випадках, передбачених міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»*. Доповнення відповідного змісту мають бути внесені і до ст. 41 КК України. До внесення ж таких доповнень пропонуємо зберегти існуючу практику використання міжнародно-правового імунітету комбатантів та забезпечення поведінки з ними виключно як з військовополоненими (при потраплянні в полон) у випадку не вчинення ними інших, супутніх злочинів (зокрема, воєнних злочинів), керуючись духом Конституції України і всього суспільного договору, вираженого серед іншого у положенні

Преамбули, яким підтверджується європейська ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [1].

Що ж стосується необхідності інкримінування військовослужбовцям збройних сил росії ст. ст. 110, 332-2 КК України, то вважаємо цю позицію необґрунтованою і такою, що не враховує так звану логіку війни. Справа в тому, що ст. 332-2 КК України – це умовно стаття мирного часу. Так само, як і низка інших. Вчинення відповідних діянь в умовах війни слід розглядати як компонент війни, себто як частина складеного складу злочину розв'язування, ведення агресивної війни (ст. 437 КК України), які не потребують окремої, самостійної кваліфікації. Це ж, до речі, стосується і вчинення терористичних актів або диверсій, що проявляються, наприклад, у ракетних обстрілах цивільних об'єктів, або об'єктів критичної інфраструктури. Ст. ст. 113 та 258 є статтями «мирного часу». У форматі логіки війни, тобто після розв'язання агресивної війни, в умовах воєнного стану (а точніше ширше – в умовах війни) такі діяння є проявами, різновидами власне воєнних злочинів, тобто мають кваліфікуватися за ст. 438 КК України. Серед іншого це ґрунтується на положеннях ч. 2 ст. 51 Додаткового протоколу (I) до Женевських конвенцій 1949 р., де серед заборонених методів ведення війни вказується застосування насильства, що має головною метою тероризування цивільного населення. Тому теракти на війні є порушенням законів ведення війни, а не тероризмом у власному значенні цього терміну, як самостійний соціально-правовий феномен.

Окремо в цьому контексті слід звернути увагу на дотичну проблематику, що стосується правового становища та практики поводження з військовополоненими в Україні. Оскільки військовополонені, як ми визначились, мають міжнародно-правовий імунітет, утворилася прогалина у правовому регулюванні повноважень службових осіб, на яких покладаються обов'язки щодо забезпечення утримання військовополонених у відповідних таборах та запобігання вчинення ними втечі. Мова, зокрема, йде про правові підстави застосування щодо військовополонених сили взагалі і вогнепальної зброї, зокрема (в тому числі й у випадку розшуку поліцейськими втікачів з числа військовополонених). Точніше йдеться про відсутність таких підстав. І це ставить відповідних службових осіб, військовослужбовців у юридично вразливе становище, коли обов'язок запобігати, припиняти втечі є, а реальних правових силових засобів це забезпечити – немає. І тут необхідно висловити декілька зауваг.

По-перше, відповідно до Порядку тримання військовополонених, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413 [5], у військовополонених *немає обов'язку* перебувати у відповідному таборі, *не зафіксовано заборони* на самовільне залишення вказаного місця тримання. Ба більше: 1) відповідно до ч. 1 ст. 21 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12.08.1949 р. [6] встановлення зобов'язання для військовополонених не виходити за встановлені межі табору є правом, а не обов'язком держави. І це право Україною й досі не

реалізовано на правотворчому рівні; 2) єдиною метою утримання військовополонених є припинення участі осіб у збройному конфлікті з подальшою їх обов'язковою репатріацією (необґрунтована затримка з репатріацією забороняється та може розцінюватись як порушення законів війни) або інтернуванням. За цих умов виникає питання: на яких підставах і з якою метою можна застосовувати силу до військовополоненого, який намагається втекти з полону та, припустимо, повернутися до своєї батьківщини, реалізувавши самостійно мету (хоча й раніше установленого порядку) його полонення? Чи буде правомірним заподіяння такій особі тілесних ушкоджень чи навіть смерті?

Відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію» й ідентичних положень відомих підзаконних нормативно-правових актів, що поширюються на військовослужбовців (зокрема, Порядок застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 828 [7]), вогнепальну зброю серед іншого дозволяється застосовувати до особи, яка намагається втекти з-під варти; фізичну силу й спеціальні засоби, а для військовослужбовців ЗСУ, які залучені до виконання завдань щодо відсічі збройної агресії проти України, а також під час здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії, – й зброю дозволяється застосовувати для припинення правопорушення. У

подібних випадках, в тому числі й в контексті запобігання і припинення втечі військовополоненого, зазвичай йдеться про припинення злочину, передбаченого ст. 393 КК України, – втеча з місця позбавлення волі або з-під варти, вчинена особою, яка відбуває покарання у виді позбавлення волі або арешту чи перебуває в попередньому ув'язненні [2]. Але ж військовополонені не є особами, які перебувають під вартою, адже не підозрюються у вчиненні кримінального правопорушення та не відбувають адміністративне стягнення у виді адміністративного арешту; не є вони й особами, які відбувають будь-яке покарання і не є такими, хто перебуває у попередньому ув'язненні (враховуючи положення Закону України «Про попереднє ув'язнення» від 30.06.1993 р. [8]). З цього випливає, що немає достатніх юридичних підстав для застосовувати до таких осіб фізичної сили, спеціальних засобів, а тим більше зброї, заподіяння шкоди їх здоров'ю для запобігання та/або припинення спроби втечі з табору для утримання військовополонених або інших місць перебування (під час слідування до місця утримання чи медичних закладів тощо). І це, підкреслимо, є проблемою перш за все для тих службових осіб, військовослужбовців, які здійснюють охорону військовополонених.

Вихід із цієї ситуації вбачається у здійсненні трьох кроків:

1) зміна слідчої практики щодо поводження з військовополоненими, які підозрюються у вчиненні кримінальних правопорушень і щодо яких, як засвідчує практика, не застосовуються запобіжні заходи на тій підставі, що вони, мовляв, і так перебувають в ізоляції, загрози ухилення

від суду й слідства чи протидії розслідуванню начебто немає. Обрання запобіжного заходу та переміщення таких осіб до слідчих ізоляторів є необхідним хоча б з тих причин, що у цієї категорії військовополонених зовсім інша мотивація до втечі та, відповідно, наявність у них статусу утримуваних під вартою надає широкий перелік повноважень відповідній категорії службових осіб, які здійснюють їх охорону, зокрема у слідчих ізоляторах;

2) внесення доповнення до Порядку тримання військовополонених через закріплення заборони військовополоненим здійснювати втечу, самовільно залишати межі відповідних таборів;

3) доповнення КК України *статтею 438-1 «Втеча військовополоненого»*, диспозицію якою можливо викласти у такій редакції: *«Втеча військовополоненого з табору чи ділянки для тримання військовополонених»*. Санкція має бути співвідносна із санкцією ч. 1 ст. 393 КК України. Втім, через те, що об'єктом цього кримінального правопорушення *de lege ferenda* є міжнародний правопорядок (в частині норм міжнародного гуманітарного права), то і розміщуватись відповідна норма повинна у Розділі XX Особливої частини КК України.

2. *Учасники збройних формувань так званих «ДНР» та «ЛНР».* Щодо цієї категорії воюючих учасників збройного конфлікту підходить різняття: найпоширенішим є підхід, за якого при фізичному їх затриманні їм надається (визнається) статус військовополоненого з одночасним інкримінуванням ч. 2 ст. 260 КК України – участь у не передбаченому законом збройному формуванні.

Менш поширеним, але таким, що зустрічається, тим не менш, часто є визнання статусу військовополоненого з інкримінуванням участі у терористичній організації (ч. 1 ст. 258-3 КК України). Деколи зустрічається відмова у визнанні за цими особами статусу військовополоненого при інкримінуванні одного з вище вказаних кримінальних правопорушень. З цього приводу висловимо такі зауваги.

Перш за все, кваліфікація участі у бойових (воєнізованих) підрозділах так званих «ДНР» та «ЛНР» як участі у терористичній організації є безпідставним. Мовно-текстуальні симулякри «ДНР» та «ЛНР» не є терористичними організаціями за визначенням, за сутністю. Це – плід контрреальних фантазій представників країни-агресора, результуюча – їх гри. Ми **не маємо** сприймати нав'язувані правила їх метафізичної гри і вважати, що комбінація букв «ДНР» та «ЛНР» – онтологічна реальність. Змістовна порожнеча вказаних абревіатур і їх цілковита невідповідність (що стало ще більш очевидним від 24.02.2022 р.) дійсності війни, реаліям ведення російською федерацією агресивної війни проти України мала б стати наочною у зв'язку з квазіправовими актами парламенту та президента росії щодо начебто включення Донецької, Луганської, Запорізької та Херсонської областей до складу росії. Однак цього унаочнення симулятивної сутності «ДНР», «ЛНР» у реаліях української правової системи не відбулося. Не в останню чергу на заваді цьому став Указ Президента України «Про нікчемність актів, що порушують суверенітет та територіальну цілісність України» від 04.10.2022 р. № 687/2022 [9].

Виходячи з положень цього Указу і усталеної антитерористичної практики, хоча й не завжди, але часто продовжується застосовування норми ст. 258-3 КК України щодо затримуваних учасників воєнізованих, збройних підрозділів абревіатур «ДНР» та «ЛНР», яких, підкреслимо, навіть у шизоїдній російсько-пропагандистській квазіреальності вже немає. І це нонсенс, результуюча російського політико-медійного «газлайтингу». Відхід до нього й повернення до дійсності у правовій діяльності є можливим через змінити, перш за все, мислення. Варто вже остаточно перебудувати правове мислення й діяльність з логіки, із системи координат мирного часу на логіку війни. Не передбачені законом збройні формування та терористичні організації – це плоди і формат логіки мирного часу. Дотримуватись логіки війни означає, найголовніше, бути послідовним у правовій оцінці тимчасової окупації окремих територій Донецької та Луганської областей не терористичними організаціями, а конкретною державою – російською федерацією. На окупованих територіях з метою управління ними створюються не терористичні організації, а окупаційні адміністрації. Називати останні можна як завгодно, але їх природа як окупаційних адміністрацій лишається незмінною. Тому участь у збройних, воєнізованих та інших формуваннях, органах окупаційної адміністрації слід оцінювати або як державну зраду або як колабораційну діяльність за наявності до того підстав. Тим більше, що переважаючий контингент таких формувань й органів – громадяни України.

Таким чином, учасники збройних формувань «ДНР» та «ЛНР» ма-

ють визначатися комбатантами, а не терористами. І це відповідає визначенню комбатанта, сформульованому у ст. 4 Женевської конвенції (III) про поводження з військовополоненими [6], ч.ч. 1 та 2 ст. 43 Додаткового протоколу (Протоколу I) до неї [3]. У розумінні міжнародного гуманітарного права вони мають право брати участь у війні і є, відтак, захищеною категорією осіб, на яких поширюються всі гарантії у зв'язку з набуттям статусу військовополоненого за наявності до того підстав. Законна ж участь у війні у незаконному формуванні – це нонсенс, який є таким через накладання правозастосовної парадигми мирного часу на матрицю війни.

При цьому, звісна річ, громадянин України не може набути статусу військовополоненого через наявність обов'язку щодо репатріації чи інтернування військовополонених, чого Україна не може робити щодо своїх громадян. Тому щодо затримуваних членів збройних формувань аббревіатур «ДНР» і «ЛНР» слід розглядати питання або про притягнення їх до кримінальної відповідальності за ч. 7 ст. 111-1 КК України (у випадку добровільності участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території) або про визнання їх жертвами примусової мобілізації та, відповідно, потерпілими злочину, передбаченого ч. 1 ст. 438 КК України, якщо за обставинами справи буде обґрунтовано доводитись факт примусового залучення до служби у відповідних збройних силах окупанта (заборона таких дій передбачена ст. 51 Конвенції про захист цивільного населення під час війни [10]).

3. Це ж саме стосується і тих громадян України, які на тій чи іншій підставі стали до лав збройних сил країни-агресора: а) збройних сил російської федерації на території Автономної Республіки Крим; б) так званих «добровольчих батальйонів імені Маргелова та імені Судоплатова» і т. п., що формуються на тимчасово окупованій території Херсонської та Запорізької областей відповідно.

4. Учасники збройних формувань, що ідентифікуються з так званими приватними військовими компаніями (ПВК, на кшталт так званої групи Вагнера). Подібні випадки є дуже не частими й усталеної практики кримінально-правової кваліфікації немає. На думку респондентів з числа слідчих СБУ, діяння подібних осіб слід кваліфікувати як найманство (ч. 4 ст. 447 КК України – участь найманця у збройному конфлікті, воєнних діях). Тобто вони не потрапляють до категорій військовополонених. Водночас це є можливим тільки тоді, коли найманцем є або особа без громадянства, або іноземець для України та російської федерації, себто не є ані громадянином України, ані громадянином росії. Ця ознака найманця прямо впливає з його визначення, закріпленого у примітці до ст. 447 КК України, передбачена і Женевськими конвенціями, Додатковими протоколами. Коли ж членом так званої ПВК є громадянин російської федерації (а таких, умотивованих корисливим прагненням, – абсолютна більшість) кваліфікація його діянь за ст. 447 КК України виключається. В цій ситуації, на нашу думку, немає достатніх юридичних, морально-правових підстав поширювати на членів ПВК передбачені міжнарод-

ним гуманітарним правом гарантії для військовополонених і вважати їх комбатантами взагалі. З точки зору міжнародного права – це збройні банди, групи, що засилаються країною-агресором (заслання збройних банд, груп, іррегулярних сил або найманців, які здійснюють акти застосування збройної сили проти іншої держави як акт агресії [11]). Їх використання – злочин агресії. З позицій вітчизняного кримінального законодавства участь громадян росії у ПВК слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 260 КК. Вони не є законними (конвенційними) комбатантами.

Ведучи мову про статусу комбатантів, що беруть участь у збройному конфлікті на стороні України, вважаємо за необхідне звернути увагу на одну проблему: кваліфікація потрапляння їх в полон. Для закріплення правового статусу військовополоненого, як засвідчили респонденти з СБУ, нерідко починається кримінальне провадження за фактом жорстокого поводження з військовополоненими (ч. 1 ст. 438). Окрім того, що такий підхід є очевидно необґрунтованим, з поля зору випадає захист життя, здоров'я, волі й гідності військовослужбовця України в контексті визнання його жертвою (на конвенційному рівні таке визнання закріплюється), а тому й потерпіли злочину агресії, а саме ведення агресивної війни (ч. 2 ст. 437 КК України). До речі, так само, переконані, слід кваліфікувати й «конвенційне» позбавлення життя військовослужбовця України в ході бою, тобто як потерпі-

лого від ведення агресивної війни. Запровадження такої практики додатково сприятиме й документуванню злочинів агресії російської федерації проти України, формуванню доказової бази для можливого міжнародного трибуналу.

Висновки. Підсумовуючи, зауважимо, що правильна та одноманітна кваліфікація діянь учасників міжнародного збройного конфлікту, що розгорнувся з 24.02.2022 р. внаслідок повномасштабної агресії російської федерації проти України, є запорукою дотримання принципів верховенства права й справедливості. Водночас, як свідчить військова, слідча і судова практика, а також результати системного аналізу вітчизняного законодавства та релевантної міжнародно-правової бази, мають місце як колізії, так і прогалини правового регулювання статусу комбатанта, військовополоненого та поводження з останніми. Крім того фіксується також неадекватність у кваліфікації діянь неконвенційних комбатантів за ст. ст. 258-3 чи 260 КК України, що, вочевидь, потребує зміни. Так само абсолютно прогальною лишається ділянка кримінально-правового реагування на конвенційні позбавлення життя комбатантів, що воюють на боці України та випадки потрапляння ними в полон. Відстоюється думка про необхідність кваліфікації подібних випадків за ч. 2 ст. 437 КК України, як ведення агресивної війни. Військовослужбовців України слід визнавати потерпілими від цього злочину.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#n179>.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів : Міжнародний документ ООН від 08.06.1977 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення : 01.11.2022).
4. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), і Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II) : Указ Президії Верховної Ради УРСР від 18.08.1989 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7960-11#Text>.
5. Про затвердження Порядку тримання військовополонених : постанова Кабінету Міністрів України від 05.04.2022 р. № 413. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#Text>.
6. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими : Міжнародний документ ООН від 12.08.1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text (дата звернення : 01.11.2022).
7. Про затвердження Порядку застосування зброї і бойової техніки з'єднаннями, військовими частинами і підрозділами Збройних Сил під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України : постанова Кабінету Міністрів України від 10.10.2018 р. № 828. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/828-2018-%D0%BF#Text>.
8. Про попереднє ув'язнення : Закон України від 30.06.1993 р. № 3352-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3352-12#Text>.
9. Про нікчемність актів, що порушують суверенітет та територіальну цілісність України : Указ Президента України від 04.10.2022 р. № 687/2022. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/6872022-44289> (дата звернення : 01.11.2022).
10. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : Міжнародний документ ООН від 12.08.1949 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення : 01.11.2022).
11. Definition of Aggression : United Nations General Assembly Resolution 3314 (XXIX), 14.12.1974. URL : <https://legal.un.org/avl/ha/da/da.html> (дат звернення : 01.11.2022).

Yurii Orlov, Doctor of Law, Professor, Kharkiv National University of Internal Affairs, The Chief of The Department of Criminal Law and Criminology

The Criminal-legal Dimension of Participation in the War in Ukraine: from a Combatant to a Prisoner of War

The article is devoted to the criminal-legal characteristics of the types of participation in the war in Ukraine. A description and explanation of the legal position of the participants in the international armed conflict on the territory of Ukraine and the resulting problems of criminal law significance have been provided. The shortcomings of the domestic legislation and practice of criminal law regulation of relations involving combatants in the war both on the side of Ukraine and on the side of the aggressor country are identified, and ways of solving them are proposed.

The following changes are proposed:

1) change in investigative practice regarding the treatment of prisoners of war who are suspected of committing criminal offenses and in respect of whom, as evidenced by practice, preventive measures are not applied on the grounds that they are allegedly already in isolation, the threat of evading court and investigation or There seems to be no opposition to the investigation. The selection of a preventive measure and the transfer of such persons to pretrial detention centers is necessary at least for the reasons that this category of prisoners of war has a completely different motivation to escape and, accordingly, their status as detainees gives a wide list of powers to the corresponding category of officials who carry out their protection, in particular in pretrial detention centers;

2) introduction of an addition to the Procedure for Detention of Prisoners of War by establishing the prohibition of prisoners of war to escape, arbitrarily leave the boundaries of the respective camps;

3) addition of Article 438-1 of the Criminal Code of Ukraine "Escape of a prisoner of war", the provision of which can be worded as follows: "Escape of a prisoner of war from a camp or precinct for keeping prisoners of war." The sanction must be proportional to the sanction of Part 1 of Art. 393 of the Criminal Code of Ukraine. However, due to the fact that the object of this *de lege ferenda* criminal offense is the international legal order (in terms of the norms of international humanitarian law), the corresponding norm should be placed in Chapter XX of the Special Part of the Criminal Code of Ukraine.

Correct and uniform qualification of the actions of the participants in the international armed conflict, which unfolded on February 24, 2022 as a result of the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine, is a guarantee of compliance with the principles of the rule of law and justice. At the same time, as evidenced by military, investigative and judicial practice, as well as the results of a systematic analysis of domestic legislation and the relevant international legal framework, there are both conflicts and gaps in the legal regulation of the status of combatants, prisoners of war and their treatment. In addition, the inadequacy in the qualification of actions of non-conventional combatants under Art. 258-3 or 260 of the Criminal Code of Ukraine, which obviously needs to be changed. Likewise, the area of criminal-legal response to conventional killings of combatants fighting on the side of Ukraine and cases of their capture remains completely incomplete. The opinion is advocated about the need to qualify similar cases according to Part 2 of Art. 437 of the Criminal Code of Ukraine, as waging an aggressive war. Military servicemen of Ukraine should be recognized as victims of this crime.

Keywords: war, aggression, combatant, prisoner of war, escape, victim.

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.04
УДК 344.22 (477)

*Лизогуб Я. Г.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права і
кримінології факультету № 1
Харківського національного
університету внутрішніх справ
ORCID: 0000-0001-9824-0798*

НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ: СПІРНІ ПИТАННЯ ЗМІСТУ ЗЛОЧИНУ

Робота присвячена питанню юридичного аналізу змісту злочину, передбаченого ст. 433 КК України, на тлі співвідношення його ознак та назви.

Автор показує та аргументує, що така норма наразі виглядає юридично незбалансовано, оскільки форма та зміст явища, виписаного в ній, утілюють переважно різні з кримінально-правової точки зору діяння.

Ключові слова: насильство над населенням, район воєнних дій, військовий злочин, воєнний злочин, збройний конфлікт, війна, воєнний конфлікт.

Постановка проблеми. Останнім часом, як засвідчують публікації, вектор наукових досліджень з вітчизняного кримінального права, дедалі частіше зміщується в бік суспільно небезпечних явищ, що визначені в чинному КК України як посягання на встановлений порядок несення військової служби. Своєю чергою, це призводить до посиленого обговорення низки кримінальних правопорушень, передбачених розділом XIX Особливої частини, які достатньо довгий час перебували в такому собі доктринальному забутті. Підіймаючи на поверхню низку актуальних наразі питань, дискусія, що набирає обертів, зачіпає подекуди й ті з них, що, з кримінально-правової точки зору, виглядають підозріло. До їх числа, без перебільшення, доречно віднести й існуючу наразі проблему обґрунтованості способів законодавчої формалізації деяких суспільно небезпеч-

них проявів, що стала наслідком нелогічної уніфікації юридичних ознак складів окремих кримінальних правопорушень, сформульованих у диспозиціях статей, на тлі їх співвідношення з тим, що саме визначено в назві конкретної норми як кримінальне правопорушення певного виду. Одним із прикладів подібної підозрілості є й стаття 433 КК України, якою криміналізовано таке антисоціальне явище як насильство над населенням в районі воєнних дій.

Стан дослідження проблеми. Питання, що є під увагою, хоча й не є новелою чинного КК, але до сьогодні не набуло широкого висвітлення в літературі. У тій чи іншій спосіб його торкалися Г. М. Анісімов, Є. О. Гладкова, В. А. Клименко, А. Р. Мухамеджанова, М. І. Панов, М. І. Хавронюк, С. О. Харитонов та деякі інші криміналісти. Водночас, у тому вигляді як воно визначено та

проаналізовано в цій роботі, таке питання дотепер не розглядалось. І в цьому – **його наукова новизна**.

Завданням поточного дослідження є проведення предметного аналізу відповідності змісту злочину його текстуальному визначенню в назві ст. 433 КК України, а **метою** – привернення уваги наукової спільноти та законодавця до проблеми, що обговорюється, і визначення можливих шляхів її подолання.

Виклад основного матеріалу. Отже, проблемний характер ст. 433 КК України, як видається, полягає у тому, що рішення законодавця подати як насильство над населенням дії з приводу протизаконного знищення майна та протизаконного відібрання майна під приводом воєнної необхідності, що визначені в диспозиції ч. 1, а також розбій, що передбачений ч. 2, виглядає не зовсім коректно. Подібне зауваження стає можливим з урахуванням двох ключових обставин. По-перше, з огляду на якісно непропорційне відтворення зазначеними діями змісту сформульованого в назві ст. 433 КК України злочину. А, по-друге, на тлі включення до числа форм його об'єктивної сторони одностороннього діяння.

Зауважимо, що на загальносемантичному рівні поняття «насильство» характеризується багатозначно, але здебільшого зводиться або до застосування фізичної сили чи примусу [1, с. 184; 2, с. 735; 3, с. 79], або до виявлення фізичного чи психічного впливу однієї людини на іншу [4]. Утім, подібна лінійність у визначенні насильства є притаманною не лише словникам. Досліджуючи таке питання на сторінках спеціальної літератури, правознавці, подібно

мовознавцям, вирішили сконцентрувались на деяких аналогічних елементах. При цьому як криміналісти, так і адміністративісти дійшли приблизно однакових думок на цей рахунок.

«Під насильством як кримінально-правовою категорією, – пише О. М. Храмцов, – слід розуміти умисний, суспільно небезпечний, протиправний вплив на іншу особу..., який виявляється у фізичному та (або) інформаційному діянні (дії чи бездіяльності) всупереч чи поза волею людини, таким чином впливаючи на свободу її волевиявлення або завдаючи їй фізичної та (або) психічної шкоди або створюючи реальну загрозу їх заподіяння» [5, с. 89]. В умисному протиправному впливі особи (групи осіб) на іншу особу (групу осіб), який здійснюється всупереч її (їх) волі у формі примушення (утримання) до (від) вчинення дій, що спричиняють (можуть спричинити) шкоду та порушують її (їх) права і свободи, але вже в рамках адміністративно-правового дослідження, знаходить своє розуміння насильства й О. Д. Коломєць [7, с. 15]. Із впливом фізичного та психічного характеру пов'язується визначення насильства й у роботах ряду інших авторів, зокрема А. Є. Жалінського [6, с. 103], Т. М. Хомич [8, с. 9], І. В. Козича [9, с. 208 і 212], Ф. М. Джавадова [10, с. 11].

При цьому це не зовсім або не завжди, як видається, узгоджується з тим, що за змістом можуть уособлювати інші дії – протизаконне знищення майна, протизаконне відібрання майна під приводом воєнної необхідності та розбій як форми об'єктивної сторони злочину «Насильство над населенням в районі воєнних дій». Адже, наприклад, проти-

законне знищення майна може відбуватись і за відсутності потерпілого. І в цьому разі його сприйняття як прояву насильства буде позбавлене юридичних підстав. А протизаконне відібрання майна в розумінні конкретної дії об'єктивно не завжди є уособленням фізичної чи психічної шкоди саме по собі. І може здійснюватись як паралельно існуюча протиправна діяльність на тлі попередньо застосованих елементів залякування населення. У тому числі й безпосередньо не пов'язаних із самим фактом заволодіння майном (наприклад, численними вбивствами, учиненими раніше). До того ж, як і в попередньо проілюстрованому випадку, таке відібрання можливе й без участі потерпілого. Що послідовно обумовлюватиме й відсутність насильства.

Стосовно ж розбою, ситуація трохи інша. З одного боку, розбій дійсно втілює насильницьку дію, чи то фізичного, чи то психічного характеру. Водночас, насильство при розбої – це лише спосіб досягнення поставленої мети, якою є заволодіння майном. І в такому контексті розбій є якісно ширшим за змістом поняттям ніж поняття «насильство». А використання при розкритті поняття визначень, які є ширшими за об'ємом чи обсягом, є проявом порушення положень формальної логіки, бо останньою закріплюється обов'язковість дотримання в такій процедурі вимоги пропорційності, тобто коли поняття, що визначає не може бути більшим за поняття, яке визначається [11, с. 14].

Ну і, зрештою, визначивши, як зазначалось вище, насильство і як назву злочину, і, одномоментно, як одну з форм його втілення, законо-

давець не лише вдався до тавтології, що вкрай неприпустимо, бо у визначенні фактично утворилось так зване коло [11, с. 14]. Він, по суті, власноруч «розписався» у диференційованому баченні насильства та інших суспільно небезпечних діянь, альтернативно включених як до диспозиції ч. 1, так і до диспозиції ч. 2, а саме: протизаконного знищення майна, протизаконного відібрання майна під приводом воєнної необхідності та розбою. А, відповідно, і непрямо, у такий спосіб, продемонстрував, що всі вони не є насильством.

Подібна плутанина, як видається, стала наслідком законодавчого впровадження в ст. 433 КК України нетрадиційного підходу до визначення змісту насильства. Такого собі намагання «всидіти на двох стільцях» – і віддати належне своїм міжнародним зобов'язанням у частині гармонізації норм чинного КК з положеннями, що забороняють під час військових чи збройних конфліктів насильство щодо цивільних, а також акти вилучення чи знищення майна в населення, і, водночас, зробити це з мінімальним використанням місця в кримінальному законі, долаючи надмірність завантаження останнього. Тобто, мабуть, і хотілося як найкраще, але вийшло – як завжди.

Звісно, прагнення законодавця до криміналізації заборонених міжнародними договорами, під якими підписалась Україна, проявів не можна не оцінити позитивно. Водночас, не можна й ігнорувати те, як це було зроблено. Маючи рішуче бажання протидіяти фактам насильства та незаконних дій щодо майна населення в зоні проведення військових операцій, законодавець не повинен був ігнорувати юридичну

природу тих чи інших суспільно небезпечних явищ, щодо яких він запроваджував кримінальну відповідальність, залишаючи при цьому поза увагою, що в традиційному розумінні насильство передусім уособлює завдання чи загрозу завдання шкоди саме здоров'ю людини. Та й такі дії далеко не завжди пов'язуються із заволодінням майна потерпілого. Як, власне, і факти заволодіння майном або його знищення лише подекуди можуть обумовлюватись насильством. І в цьому контексті, думається, непоганою ілюстрацією сказаного виглядають приклади диференційованого ставлення до розуміння розглядуваних незаконних актів у тих же міжнародних договорах на тлі встановлення останніми відповідних заборон.

Наприклад, у Конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року¹ посягання щодо людини, у тому числі й «насильство над життям та особистістю, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури» передбачені пунктом «а» статті 3. Водночас, заборону знищення майна цивільного населення реалізовано в ст. 51. Схожий підхід спостерігаємо й у двох Додаткових протоколах від 08 червня 1977 року² до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року. Так, у протоколі, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), забороні насильства та погрози його застосування присвячено ст. 51, а протидії незаконним операціям з майном – ст. 52. У протоколі ж,

що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II), подібні заборони є ще більш диференційованими. При цьому «посягання на життя, здоров'я, фізичний і психічний стан осіб, зокрема, вбивство, а також таке жорстоке поводження, як катування, каліцтво чи будь-які форми тілесних» і «грабіж», як окремі неприпустимі прояви, розмежовано, відповідно, пунктами «а» і «г» частини 2 статті 4. А знищення та вивезення (фактично як форма вилучення) майна – ст. 14.

І на цьому тлі, визначаючи правові підстави кримінального переслідування осіб за незаконні дії щодо цивільного населення в районі воєнних дій, законодавець безперечно повинен був виходити з того, що насильство – це одна суспільно небезпечна категорія вчинків, а знищення та заволодіння майном – цілком інша. На нашу думку, і з урахуванням викладеного, доцільно було б створити принаймні дві самостійні статті, наприклад «Насильство над населенням у районі воєнних дій» і «Незаконні дії щодо майна цивільного населення в районі воєнних дій», якими передбачити відповідні форми посягань.

До числа першої з пропонованих статей доречно було б віднести такі дії як погроза вбивством чи нанесенням тяжких тілесних ушкоджень, а також побої, мордування та тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, де зазначені погрози, а також побої, мордування та завдання легких тілесних ушкоджень, як при-

¹ Набрала чинності для України 03.01.1955. А всі застереження були зняті Законом України № 3413-IV від 08.02.2006 – Я.Л.

² Обидва Протоколи набрали чинності для України 25.07.1990. – Я.Л.

близно домірні за ступенем суспільної небезпечності явища, утворювали б основний юридичний склад кримінального правопорушення, а тілесні ушкодження середньої тяжкості та тяжкі тілесні ушкодження – відповідно, кваліфікований і особливо кваліфікований. Стосовно ж другої з пропонованих норм, то її рамками доцільно було б криміналізувати факти незаконного вилучення та знищення майна, попередньо визначивши його мінімально доречні для кримінального переслідування розміри. При цьому, наприклад, незаконному знищенню майна, а також його крадіжці, шахрайству та насильницьким грабежу й вимаганню відвести місце в межах основного юридичного складу, а грабежу та вимаганню, що вчинені з використанням насильства, а також розбою – у рамках складів, що обтяжують відповідальність. При цьому грабіж і вимагання, вчинені з насильством, що не є небезпечним для життя чи здоров'я, помістити до кваліфікованого складу, а розбій і вимагання, що є небезпечним для життя чи здоров'я, – до особливо кваліфікованого.

Межі ж державної репресії у першій та другій з запропонованих статей розмежувати санкціями відповідного змісту та розміру, де за основу взяти відповідні структурні елементи норм про посягання на життя і здоров'я, а також власність. Ну і, звісно, з урахуванням факту, що такі дії

вчинятимуться в умовах воєнного (збройного) конфлікту, а відтак у каральному сенсі мають закріплювати більш сувору державну реакцію.

Висновок. Підсумовуючи, зазначимо, що існуюча наразі редакція ст. 433 КК України, на наш погляд, будучи прикладом незбалансованої в кримінально-правовому розумінні юридичної конструкції, не може вважатись ефективним засобом протидії фактам насильства над населенням в районі воєнних дій, а так само фактам незаконних дій щодо майна таких осіб. Зазначена норма потребує термінового законодавчого «перезавантаження» у формі здійснення належної корекції визначених у ній ознак під кутом зору дотримання логічного їх співвідношення з назвою злочину, закріпленого в назві статті. І ігнорування такого застереження може призвести до істотних помилок у правозастосовній діяльності, що є вкрай неприпустимим.

Хочеться сподіватись, що законодавець перегляне зміст норми, яка є під увагою. І в найближчій перспективі приведе її до якісного вигляду, визначивши водночас і належне місце в чинному КК всім діям, які наразі обговорюються. Бо, як видається, лише за такого підходу може бути забезпечена і ефективна функціональність відповідних положень кримінального закону, і їх зручність та зрозумілість у разі застосування в практиці.

Список використаних джерел

1. Словник української мови: [в 11 т.] / АН УРСР, Ін-т мовознавства ім. О.О. Потебні; [ред. кол.: І.К. Білодід (гол.), А.А. Бурячок, В.О. Винник та ін.]. Т. 5: Н - О / [ред. тому: В.О. Винник, Л.А. Юрчук]. Київ: Наукова думка, 1974. 840 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.

3. Багатомовний юридичний словник-довідник / І.О. Голубовська, В.М. Шовковий, О.М. Лефтерова та ін. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2012. 543 с.
4. Юридичний словник. Збірник юридичних термінів. 2019. [Насильство] // Мего-Інфо. Юридичний портал № 1. URL: <http://mego.info/насилство> (дата звернення: 25.10.2022)
5. Храпцов, О. М. Насильство як категорія загальної частини вчення про обставини, що виключають злочинність діяння. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, (27), 2019. С. 87-94. <https://doi.org/10.26565/2075-1834-2019-27-11>
6. Жалинский А.Э. Насильственная преступность и уголовная политика / А.О. Жалинский // Советское государство и право. 1991, № 3. С. 101-112.
7. Коломоець О.Д. Адміністративно-правове регулювання відповідальності за вчинення насильства у сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми : автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право / О.Д. Коломоець. Запоріжжя, 2010. 23 с.
8. Хомич Т.М. Фізичне насильство як одна із форм вчинення насильства в сім'ї // *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2010. № 2. С. 1-12 URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2010/n2/10ktmnvs.pdf>
9. Козич І.В. Ознаки насильства у кримінальному праві / І.В. Козич // *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2014. Вип. 35. С. 206-214.
10. Джавадов Ф.М. Квалификация насильственных преступлений, совершенных с применением оружия: автореф. дис... канд. юрид. наук / Ф.М. Джавадов; Всесоюзный институт по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности. М., 1985. 21 с.
11. Пасько Я.І., Білецький В.В., Савенкова М.Є., Бурег В.В. Логіка : навчально-методичний посібник / Заг. ред. Бурег В.В. Донецьк: ДонДУ, 2004. 75 с.

Yaroslav Lyzohub. *Candidate of Juridical Science, Associate Professor at the Department of Criminal Law and Criminology of the Faculty № 1, Kharkiv National University of Internal Affairs*

Violence against the population in the area of hostilities: controversial issues of the content of the crime

The paper is devoted to the juridical analysis of the crime, provided by Art. 433 of the Criminal code of Ukraine, at the background of correspondence between its features and its legal name. The author shows and argues that such a norm looks now unbalanced in juridical meaning because the phenomenon's form and matter embody mainly different acts from the criminal-legal point of view.

In fact, the analysis of the norm and the socially dangerous phenomenon described in it begins with the definition of the meaning of the term «violence», which is used both in the title of the article and in the text of the disposition of its first part. For this, the author uses both domestic explanatory dictionaries and some juridical

researchers' points of view, expressed by them on the pages of special literature. Based on the results of this work, the falsity of the currently existing tautology between the name of the crime and one of the forms of its objective side is substantiated. The author also shows that other forms of action, which are legislated in parts 1 and 2 of Art. 433 of the CC of Ukraine, do not actually reveal such an action, because they do not represent it to a greater extent or in view of their specificity. Trying to explain the difference between the actions described in the article, he also uses as an example the relevant provisions of a number of international documents (the Geneva Conventions of 1949, as well as the two Additional Protocols to them), where such actions are presented separately, and they do not certify each other, although they are considered as an implementation of relevant prohibitions.

At the end of the work, the author offers his own solution to the problem. In this connection, he provides proposals, with the help of which, in his opinion, it is possible to improve the existing situation.

Keywords: *violence, violence against the population, the area of the hostilities, military crime, war crime, armed conflict, war, war conflict.*

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.05
УДК 343.28/.29.01(477)(02)

Політова А. С.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри публічно-правових дисциплін Маріупольського державного університету

*Військовополонений – це той, хто спочатку
намагається вбити вас і терпить невдачу, а по-
тім просить не вбивати його.*

Вінстон Леонард Спенсер Черчилль

ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ОСОБИ, ЩОДО ЯКОЇ ПРИЙНЯТО РІШЕННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ДЛЯ ОБМІНУ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО

У статті приділено увагу законодавчій новелі – звільненню від відбування покарання особи, щодо якої прийнято рішення про передачу для обміну як військовополоненого. Відзначено, що законодавство України про кримінальну відповідальність піддається впливу подій, які відбуваються у державі, а новели законодавства деколи носить політичний характер. Разом з тим, якщо проаналізувати зміни і доповнення до КК України, то з моменту початку подій на Сході України та анексії Автономної Республіки Крими та міста Севастополь було внесено 116 змін і доповнень, пов'язаних з ситуацією, а з 24 лютого 2022 року – 13. Розглянуто поняття військовополоненого у міжнародному праві та законодавстві України. Зроблено висновок, що у національному законодавстві закріплено нормативне визначення «військовополоненого» у вузькому та широкому його розумінні. Вивчено питання щодо ролі Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими у питаннях звільнення від покарання цієї категорії осіб та зазначено, що саме цей уповноважений орган приймає рішення про передачу для обміну військовополоненого та надає письмову згоду на проведення такого обміну. Зроблено висновок, що за своєю природою особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, може бути повністю або частково звільнена від покарання за вчинене. Інститут звільнення від покарання та його відбування відображає принципи гуманізму і економії заходів кримінального впливу. Аналогічні положення містяться і в національному законодавстві. Відзначено на необхідності подальшого дослідження цього виду звільнення з урахуванням аналізу судової практики як зарубіжних країн, так і України.

Ключові слова: військовополонений, звільнення від покарання, уповноважений орган, підозрюваний, обвинувачений, суд, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. 24 лютого Російська Федерація вчинила повномасштабне вторгнення на територію України. Але підтримка цією

країною збройного конфлікту на Сході України була беззаперечною і до цього, оскільки здійснювалась через підтримку організованих збройних формувань так званих «ДНР» і «ЛНР», направлення російських військовослужбовців та спецпризначенців, найманців з різних держав і це лише частина того, що вона робила і продовжує робити.

Події в окремих районах Донецької та Луганської областей, де органи державної влади не здійснювали своїх повноважень, відповідно до Закону України від 18.01.2018 р. № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» з 30 квітня 2018 р. були визнані місцем проведення операції Об'єднаних Сил (до цього – Антитерористичної операції – з 14 квітня 2014 р. до 30 квітня 2018 р.). Окрім того, Автономна Республіка Крим та місто Севастополь були анексовані Російською Федерацією (резолуції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Стан справ у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)» від 19.12.2016 р. № 71/205 та від 19.12.2017 р. № 72/190, які визнають Автономну Республіку Крим та місто Севастополь територією, тимчасово окупованою Російською Федерацією).

Проте, із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб території України було введено військовий стан (Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»), який було продовжено Указами Президента України від 14 березня 2022 р. № 133/2022, від 18 квітня 2022 р. № 259/2022, від 17 травня 2022 р. № 341/2022, від 12 серпня 2022 р. № 573/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні».

Під час збройного конфлікту обидві сторони зазнають втрат; комбатанти¹ та некомбатанти² гинуть, отримують поранення, потрапляють

¹ КОМБАТАНТИ (від франц. combattant – воїн, борець) – особи, які входять до складу збройних сил воюючих сторін і беруть безпосередню участь у бойових діях. До комбатантів зараховують не лише особовий склад збройних сил (солдатів, матросів, льотчиків, офіцерів, корпус, вище командування), але й воїнів добровільних і партизанських загонів, ополченців та повстанців (статус не поширюється на шпигунів і найманців). Вони мають як певні права, так і обов'язки. Необхідність забезпечення захисту прав цивільного населення вимагала встановлення чіткої різниці між комбатантами і некомбатантами. Правовий статус комбатантів уперше визначено у Додатку до 4-ї Гаазької конвенції про закони та звичаї сухопутної війни 1907 р. (див. Гаазькі конвенції про закони та звичаї війни 1899 р. і 1907 р.) і розвинуто у Женевських конвенціях про захист жертв війни 1949 р. і Додаткових протоколах до них 1977 р. Комбатанти повинні відповідати певним вимогам: перебувати під командуванням особи, яка несе відповідальність за поведінку своїх підлеглих; підкорятися внутрішній дисципліні, що забезпечує дотримання норм міжнародного права, які діють під час збройних конфліктів (порушників цих норм хоч і не позбавляють статусу комбатантів, однак зазвичай притягують до відповідальності за кримінальним законодавством); мати виразний і помітний здалеку розпізнавальний знак або емблему; відкрито носити зброю. Комбатанти, які потрапили у полон, користуються правами військовополонених.

² До НЕКОМБАТАНТІВ відносять осіб зі складу збройних сил, що не беруть безпосередньої участі у бойових діях, зокрема медичних працівників, капеланів, військових правознавців і кореспондентів. Некомбатанти знаходяться під захистом законів і звичаїв війни, якщо мають відповідні посвідчення, видані представниками військ. влади.

у полон. Окрім того, беззаперечним є факт того, що російські військові вбивають, калічать і катують цивільне населення України, гвалтують жінок, дівчат і дітей, руйнують житлову інфраструктуру, вчиняють мародерство. Станом на 11.10.2022 р. Офісом Генерального прокурора України обліковано 39347 злочинів агресії та воєнних злочинів, серед яких: порушень законів та звичаїв війни (ст. 438 КК України) – 37948 кримінальних правопорушень; планування, підготовка або розв'язання та ведення агресивної війни (ст. 437 КК України) – 73; пропаганда війни (ст. 436 КК України) – 34; інші кримінальні правопорушення – 1302.

Беззаперечним є факт, що Закон України про кримінальну відповідальність піддається впливу подій, які відбуваються у державі, а новели законодавства деколи носять політичний характер. Разом з тим, якщо проаналізувати зміни і доповнення до КК України, то з моменту початку подій на Сході України та анексії Автономної Республіки Кримі та міста Севастополь було внесено 116 змін і доповнень, пов'язаних з ситуацією, а з 24 лютого – 13.

Законом України від 28 липня 2022 р. № 2472-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених», КК України було доповнено ст. 84-1. Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого. Станом на 2 жовтня, з початку повномасш-

табного вторгнення росії загалом було здійснено 24 обміни полоненими, внаслідок чого додому повернулись 808 людей [1]. Тому проведення аналізу щодо особливостей такого виду звільнення від відбування покарання набуває особливої актуальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженнями проблематики, пов'язаної із розвитком інституту звільнення від покарання та його відбування в Україні займалися такі вітчизняні науковці як І. Г. Богатирьов, С. Я. Бурда, В. М. Бурдін, В. Г. Гончаренко, О. П. Горох, В. М. Додонов, О. О. Дудоров, І. В. Красницький, В. О. Навроцький, В. Т. Мальяренко, В. М. Мойсеєнко, А. А. Музика, О. М. Литвак, Є. О. Письменський, М. І. Сірий, О. В. Чепелюк, М. І. Хавронюк, С. Л. Шаренко, С. М. Школа, І. С. Яковець та ін. Однак, складна ситуація, яка склалася у зв'язку з вторгненням Російської Федерації на територію України, введення воєнного стану на всій території України та запровадження новел щодо звільнення від відбування покарання потребує їх аналізу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз окремих положень щодо звільнення від відбування покарання особи, щодо якої прийнято рішення про передачу для обміну як військовополоненого та вироблення пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання відповідної сфери правовідносин та практики його застосування.

Виклад основного матеріалу. Війна характерна для будь-якого періоду історії. Це пов'язано не тільки з історією людства, а й з розвитком цивілізації. За підрахунками дослідників Weslean College (Веслін ко-

леджу), починаючи з 3600 року до нашої ери, у світі відбулося приблизно 14600 воєн, в результаті яких загинуло понад 3 мільярди осіб (для порівняння, у 2001 році чисельність населення земної кулі сягала трохи більше 6 мільярдів). Уся людська історія знала лише 292 роки без війни, і то є серйозні підозри, що деякі збройні конфлікти не були зафіксовані істориками [2].

Наприкінці 2021 р. серед країн, де тривала війна, відзначають Україну, Ефіопію, Афганістан, Карабах, Ємен, Південний Судан, Сирія, Лівія та ЦАР. Прикордонні зіткнення були зафіксовані у Киргизстані – Таджикистані та у Фергані. Крім того, локальні конфлікти торкнулися таких країн, як Мозамбік, Чад, Нігерія, Камерун, ДР Конго, Західна Сахара та Індонезія (Папуа) [3].

Що ж стосується інституту військовополонених, то статус таких осіб почав складатися саме у давній період, та вирізнявся у деяких регіонах більшою гуманністю та урегульованістю [4, с. 12], а само визначення залишається серед дослідників дискусійним і зараз.

Так, В. Аблазов зазначає, що до категорії військовополонених може бути віднесено широке коло осіб, що припинили свою участь у військових діях і склали зброю, через хворобу, поранення або іншу причину [5, с. 16]. І.М. Кравченко вважає, що правова сутність режиму військового полону як військових ворожої армії, захоплених під час збройного конфлікту на полі бою зі зброєю в руках, зумовлює їхній правовий статус, який ґрунтується на трьох основних вихідних положеннях, згідно з якими ці особи: 1) вороги, які зберігають своє громадянство чи підданство;

2) військовими; 3) не є злочинцями [6, с. 139]. На думку Н. Т. Блатової під «військовополоненим» слід розуміти обеззброєного противника, який тимчасово перебуває під вартою воюючої держави, яка й несе відповідальність за його долю [7, с. 493].

У національному законодавстві щодо осіб, які потрапили та знаходяться у воєнному полоні та мають відповідний статус, застосовується термін «військовополонений», зокрема: Законі України від 24 березня 2022 р. № 2158-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо впорядкування питань, пов'язаних із військовополоненими в особливий період»; Постанові Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 р. № 413 «Про затвердження Порядку тримання військовополонених», від 12 квітня 2022 р. № 441» Про затвердження Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора»; наказі Міністерства юстиції України від 30 квітня 2022 р. № 1709/5 «Про затвердження Порядку забезпечення речовим майном військовополонених які тримаються в таборах для тримання військовополонених, дільницях для тримання військовополонених», зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 02 травня 2022 р. за №481/37817; розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 травня 2022 р. № 352-р «Про виділення коштів з резервного фонду державного бюджету щодо тримання військовополонених».

Варто відзначити, що нормативне визначення осіб, які вважаються військовополоненими, у міжнародному гуманітарному праві міститься

у ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими (далі – Женевська конвенція) від 12 серпня 1949 р. та ст. 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р.

Згідно до ст. 4 Женевської конвенції військовополоненими є особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій:

1. Особового складу збройних сил сторони конфлікту, а також членів ополчення або добровільних загонів, які є частиною цих збройних сил.

2. Членів інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема членів організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам:

а) ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;

б) вони мають постійний відмінний знак, добре розпізнавальний на відстані;

с) вони носять зброю відкрито;

д) вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни.

3. Членів особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує.

4. Осіб, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, наприклад

цивільних осіб з екіпажів військових літаків, військових кореспондентів, постачальників, особового складу робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил, за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи за зразком, наведеним у додатку.

5. Членів екіпажів суден торгівельного флоту, зокрема капітанів, лоцманів та юнг, а також екіпажів цивільних повітряних суден сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права.

6. Жителів неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силами загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни [8].

Що ж стосується національного законодавства, то у п. 2 Розділу I. Загальні положення Порядку тримання військовополонених, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 05 квітня 2022 р. № 413, зазначено: військовополонені – особи, які мають право на цей статус відповідно до статті 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. (далі – Женевська конвенція) та статті 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 р. [9].

Більш розширене визначення поняття військовополоненого наведено у Інструкції про порядок вико-

нання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 23 березня 2017 р. № 164, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 09 червня 2017 р. за № 704/30572. Так, зокрема, відповідно до п. 8. Розділу 2. Основні терміни і поняття міжнародного гуманітарного права Інструкції, військовополоненими є особи, які потрапили в полон до супротивника й належать до однієї з таких категорій.

- особовий склад збройних сил сторони конфлікту, а також члени ополчення або добровольчих загонів, які є частиною цих збройних сил;

- члени інших ополчень та добровольчих загонів, зокрема члени організованих рухів опору, які належать до однієї зі сторін конфлікту й діють на своїй території або за її межами, навіть якщо цю територію окуповано, за умови, що ці ополчення або добровольчі загони, зокрема організовані рухи опору, відповідають таким умовам:

- ними командує особа, яка відповідає за своїх підлеглих;

- вони мають постійний відмітний знак, добре розпізнаваний на відстані;

- вони носять зброю відкрито;

- вони здійснюють свої операції згідно із законами та звичаями війни;

- члени особового складу регулярних збройних сил, які заявляють про свою відданість урядові або владі, що не визнані державою, яка їх затримує;

- особи, які супроводжують збройні сили, але фактично не входять до їхнього складу, наприклад цивільні особи з екіпажів військових

літаків, військові кореспонденти, постачальники, особовий склад робочих підрозділів або служб побутового обслуговування збройних сил за умови, що вони отримали на це дозвіл тих збройних сил, які вони супроводжують, для чого останні видають їм посвідчення особи за зразком (додаток 2);

- члени екіпажів суден торговельного флоту, зокрема капітани, лоцмани та юнги, а також екіпажів цивільних повітряних суден сторін конфлікту, які не користуються більш сприятливим режимом згідно з будь-якими іншими положеннями міжнародного права;

- жителі неокупованої території, які під час наближення ворога озброюються, щоб чинити опір силам загарбника, не маючи часу сформуватися в регулярні війська, за умови, що вони носять зброю відкрито й дотримуються законів і звичаїв війни [10].

Отже, у національному законодавстві України закріплено нормативне визначення «військовополоненого» у вузькому та широкому його розумінні, а також має відсиловний характер до міжнародних актів у Порядку тримання військовополонених, затвердженого постановою Кабінету Міністрів від 05 квітня 2022 р. № 413.

До прийняття низки нормативно-правових актів, що регулюють порядок обміну військовополонених, деякими дослідниками цієї проблематики відзначалося, що загальні стандарти проведення обмінів військовополоненими прописані нормами Женевських конвенцій, на рівні України не регламентовано порядок дій переговорників, їх повноваження, компетенцію, процес підготовки і

проведення обміну, принципи захисту прав осіб, які передаються в межах такого обміну [11, с. 26]. Також вказувалося, що «особи, які передаються самопроголошеним республікам, перебувають у різному процесуальному статусі в межах відкритих проти них кримінальних проваджень: підозрювані, обвинувачені, засуджені. Кожен із них проходить процедуру «очищення» – умовного звільнення від переслідування: помилування, зміни запобіжного заходу. Ці процеси відбуваються в межах, передбачених чинним Кримінальним процесуальним кодексом України. Але практика судів є несистематичною, розрізною та в якості обґрунтування прийняття рішення використовуються різні аргументи» [11, с. 26].

Як вже нами відзначалося, Законом України від 28 липня 2022 р. № 2472-IX «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених», КК України було доповнено ст. 84-1. Звільнення від відбування покарання особи, щодо якої прийнято рішення про передачу для обміну як військовополоненого. У ч. 1 цієї статті зазначено, що звільняється від відбування покарання засуджений, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та яким надано письмову згоду на проведення такого обміну; ч. 2 – якщо обмін такого засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора приймає рішення про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання у зв'язку з його передачею для обміну як військово-

полоненого, для подальшого відбування призначеного раніше покарання.

Постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 257 «Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими», із змінами, внесеними згідно Постановами Кабінету Міністрів від 12 квітня 2022 р. № 441 та від 28 травня 2022 р. № 633 [12], затверджено склад Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, до якого входять: начальник Головного управління розвідки Міноборони, голова Координаційного штабу; радник Керівника Офісу Президента України (за згодою); представник Головного управління розвідки Міноборони, секретар Координаційного штабу; представники Мінреінтеграції; Мін'юсту; Мінекономіки; Міноборони; МВС; МЗС; МОЗ; Національної поліції; Адміністрації Держприкордонслужби; Національної гвардії (за згодою); Збройних Сил (за згодою); СБУ (за згодою); Апарату Ради національної безпеки і оборони України (за згодою); Офісу Генерального прокурора (за згодою).

Саме одним із завдань Координаційного штабу є здійснення повноваження щодо забезпечення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебували у полоні держави-агресора, відповідно до Порядку здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441. Слід відзначити, що сам Порядок здійс-

нення такої передачі має гриф «для службового користування».

Таким чином, виходячи із вищевикладеного, саме Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими є уповноваженим органом, яким приймається рішення про передачу для обміну військовополоненого та яким надається письмова згода на проведення такого обміну. Але чи має цей уповноважений орган якийсь **процесуальний статус**? Ні, оскільки відповідно до п. 19 ст. 3. Визначення основних термінів цього Кодексу Глави 1. Кримінальне процесуальне законодавство України та сфера його дії Розділу I. Загальні положення КПК України, **сторони кримінального провадження – з боку обвинувачення**: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; **з боку захисту**: підозрюваний, особа, стосовно якої зібрано достатньо доказів для повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, але не повідомлено про підозру у зв'язку з її смертю, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники (вид. – А.С.П.).

Доповнення Розділу XII. Звільнення від покарання та його відбування КК України ст. 84-1 дозволяє вважати, що ця норма є одним із видів звільнення від покарання та його відбування і особа, яка звільняється,

засуджена і їй призначене міра покарання. І тут маємо певні складнощі, оскільки у ч. 1 ст. 74 КК України вказано, що звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбування, заміна більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання, крім звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію чи акта про помилування, може застосовуватися тільки судом у випадках, передбачених цим Кодексом.

Таке формулювання ч. 1 ст. 74 КК України вказує на нашу хибну думку щодо віднесення звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого до видів звільнення від покарання та його відбування. Тоді виникає питання до законодавця щодо формулювання ч. 3 ст. 84-1, яка передбачає, що у разі вчинення особою, яку було звільнено судом від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про її передачу для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся, протягом невідбутої частини покарання нового кримінального правопорушення суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 цього Кодексу.

Також варто погодитися, що ані Кримінальний кодекс України, ані Кримінальний процесуальний кодекс України не містять спеціальних норм, які б стосувалися кримінального переслідування та покарання осіб, щодо яких розв'язується питання про обмін як військовополонених (або обмін інших осіб у зв'язку зі збройним конфліктом). З огляду на приписи ст. 3 Кримінального кодексу

України, ст. 1 Кримінального процесуального кодексу України вказані питання не можуть розв'язуватися Порядком здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, ухваленим Урядом з грифом «для службового користування» [13].

Висновки. Отже, підводячи підсумок, можна відзначити, що за своєю природою особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, може бути повністю або частково звільнена від покарання за вчинене. Інститут звільнення від покарання та його відбування відображає принципи гуманізму і економії заходів кримінального впливу. Це повною мірою стосується і звільнення від відбування покарання особи, щодо якої прийнято рішення про передачу для обміну як військовополоненого, адже у положеннях Женевської конвенції про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. та статті 44 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів

(Протокол I), від 8 червня 1977 р. робиться акцент на поводженні з військовополоненими гуманно. Аналогічні положення містяться і в національному законодавстві.

За своїм змістом ст. 84-1 КК України повинна бути застосована до засуджених осіб, але І.В. Гловюк і Г.К. Тетерятник відзначають, що аналіз Закону України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» свідчить про впровадження процедури обміну військовополонених як підозрюваних, обвинувачених, засуджених, тобто тих, які вчинили під час збройного конфлікту діяння, що не охоплюються імунітетом комбатанта (що цілком логічно, оскільки обмін тих військовополонених, які кримінального процесуального статусу не мають, не повинен регламентуватися КК України та КПК України) [14, с. 482], що вказує на необхідність подальшого дослідження цього виду звільнення з урахуванням аналізу судової практики як зарубіжних країн, так і України.

Список використаних джерел

1. У Міноборони розповіли, скільки людей повернули з російського полону під час обмінів. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/02/novyna/bezpeka/minoborony-rozpovily-skilky-lyudej-povernuly-rosijskoho-polonu-obminiv> (дата звернення 11.10.2022)
2. Війни в історії людства та нинішня війна в Іраку. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/901246.html> (дата звернення 12.10.2022)
3. «Індекс війни»: українські експерти презентували аналіз конфліктів у світі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3388071-indeks-vijni-ukrainski-eksperti-prezentuvali-analiz-konfliktiv-u-sviti.html> (дата звернення 12.10.2022)
4. Maine H. International law: A series of lectures delivered before the University of Cambridge 1887: The Whewell Lectures / H. Maine. London : Jhon Murray, Albemarle Street, 1888. 234 p.

5. Аблазов В. Міжнародне гуманітарне право стосовно військовополонених і його реалізація Україною. *Право військової сфери*. 2006. № 10. С. 15-18.
6. Кравченко І.М. Правовий статус «військовополонених» і «цивільний заручник» у контексті норм міжнародного гуманітарного права та проведення операції Об'єднаних сил (АТО) на Сході України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2020. №1 (114). С. 137-179.
7. Международное право : учебник / под ред. Н. Т. Блатовой. М.: Юрид. лит., 1987. 544 с.
8. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
9. Про затвердження Порядку тримання військовополонених: Постанова Кабінету Міністрів України від 05 квітня 2022 р. № 413. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2022-%D0%BF#n23>
10. Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: наказ Міністерства оборони України від 23 березня 2017 р. № 164, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 09 червня 2017 р. за № 704/30572. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text>
11. В'язні війни. Міжнародна практика щодо звільнення полонених, заручників і політв'язнів: висновки для України: Звіт підготований Медійною ініціативою за права людини (МІПЛ), Українською Гельсінською спілкою з прав людини (УГСПЛ) та Euromaidan Press (EP). Київ, 2018. 77 с. URL: <https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2018/02/Viazni-Viyny-mizhnarodna-praktyka.pdf> (дата звернення 12.10.2022)
12. Про утворення Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими: Постанова Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 257, із змінами, внесеними згідно Постановами Кабінету Міністрів від 12 квітня 2022 р. № 441 та від 28 травня 2022 р. № 633. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF#n27>
13. Крапивін Є., Пашковський М. Обмін військовополонених і кримінальний процес: як уникнути безкарності? (аналіз законодавчих ініціатив). URL: <https://justtalk.com.ua/post/obmin-vijskovopoloneni-i-kriminalnij-protses-yak-uniknuti-bezkarnosti-analiz-zakonodavchih-initsiativ> (дата звернення 12.10.2022)
14. Гловюк І.В., Тетерятник Г.К. Питання унормування належної правової процедури кримінального процесуального забезпечення обміну військовополонених. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №8. С. 478-483. URL: http://lsej.org.ua/8_2022/109.pdf (дата звернення 12.10.2022)

A. Politova, *Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Associate Professor of Department of Public Legal Disciplines*
Mariupol State University

Release from punishment a person with regard to which a decision was made to transfer for exchange as a prisoner of war

This article is concerning on legislative novel – release from punishment a person with regard to which a decision was made to transfer for exchange as a prisoner of war. It has been noted that Ukrainian legislation on criminal responsibility is influenced by events in the state and legislative novels are sometimes of a political nature. At the same time when analyzing amendments and supplements to the

Criminal code of Ukraine it has been possible to conclude that 116 such amendments and supplements have been adopted from the time of the beginning of the events in the East of Ukraine and annexation of the Crimea and Sevastopol, whereas from February 24th, 2022 – 13. The definition of the prisoner of war according to the international law and Ukrainian legislation has been studied. Such definition in the broad and in the narrow sense has been found as enshrined in the domestic legislation. The role of the Coordination Headquarters for the Treatment of the Prisoners of War in such category of people's release from criminal punishment has been examined; it has been mentioned that namely this agency makes the decision on the prisoner of war transfer for exchange and approves such exchange in written. It has been concluded that a person who has committed a criminal offence may be fully or partially released from the punishment. Institute of exemption from criminal punishment and its serving reflects the principles of humanism and economy of criminal influence measures. This fully applies to the release from criminal punishment a person with regard to which a decision was made to transfer for exchange as a prisoner of war because in the provisions of the Geneva Convention relative to the Treatment of the Prisoners of War dated from August 12th, 1949, and Art. 44 of the Additional Protocol to the Geneva Conventions of August 12th, 1949, and relating to the Protection of victims of International Armed Conflicts (Protocol I) dated from June 8th, 1977, emphasizes on the humane treatment of the prisoners of war. Similar provisions are contained in the domestic legislation. The necessity of further research of this type of release with regard to the analysis of judicial practice of both foreign states and Ukraine has been stressed.

Keywords: *prisoner of war, release from punishment, empowered agency, suspect, accused, court, criminal proceedings.*

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.06
УДК 343.985

Шевців В. М.,
здобувач закладу вищої освіти
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
ORCID: 0000-0002-4836-0895

ТИПОВІ СПОСОБИ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИМАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПОЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ

У статті підкреслено, що досудове розслідування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги не обходиться без установлення способів його вчинення. Проаналізовано наукові підходи до трактування терміну «спосіб учинення кримінального правопорушення». Встановлено, що криміналістичне значення способів учинення злочинів і використання даних щодо них на досудовому слідстві ґрунтуються на властивості їх повторюваності у кримінальній протиправній діяльності тих самих і різних осіб. Запропоновано під типовими способами незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги розуміти систему об'єднаних єдиним кримінальним протиправним задумом дій правопорушника з його підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. Виокремлено й визначено специфіку способів незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. З'ясовано, що приховування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги зводиться до того, що правопорушники активно в механізмі протиправної діяльності використовують інформаційні та цифрові технології. Зокрема, оголошення про продаж здійснюється шляхом розміщення повідомлення на сайті «OLX»; обліковий запис створюється із зазначенням несправжніх особистих даних; переписка з імовірними покупцями відбувається через вказаний застосунок; оплата здійснюється в безготівковій формі; товар надсилається покупцеві за допомогою кур'єрської служби «Нова пошта».

Ключові слова: *незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, типові способи, способи підготовки, способи безпосереднього вчинення, способи приховування.*

Постановка проблеми. Неможливо всебічно розкрити зміст криміналістичної характеристики незаконного використання з метою

отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги без виокремлення й висвітлення особливостей типових способів учинення вказаної категорії кримінальних правопорушень. Бо будь-яке кримінальне правопорушення представляє собою певне діяння, що виражається у формі активних дій чи пасивної поведінки (бездіяльності). Це, своєю чергою, означає, що кожному протиправному діянню властиві певні способи їх учинення, що дає можливість правопорушникам досягти кримінальних протиправних наслідків. Тому важко уявити досудове розслідування кримінального правопорушення, в тому числі незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, без установлення всіх обставин його вчинення, особливо, що стосуються його способів. У зв'язку з чим актуальним є питання про визначення типових способів незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Аналіз останніх досліджень.

Поняття, значення та структура криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень узагалі й окремих її елементів, у тому числі способів учинення, часто досліджувалися в працях В. П. Біленчука, В. А. Журавля, О. В. Пчеліної, А. В. Старушкевича, Р. Л. Степанюка, В. В. Тіщенка, В. М. Шевчука, В. Ю. Шепітька, Б. В. Щура й інших учених. Однак не всі питання знайшли своє вирішення. Зокрема, не виокремлено й не охарактеризовано типові способи незаконного

використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Тому **метою** представленої праці є аналіз сутності, значення і місця способу вчинення злочину/кримінального проступку в системі криміналістичної характеристики, визначення властивостей механізму вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201² КК України, які зумовлюють специфіку способів їх учинення.

Виклад основного матеріалу.

Спосіб учинення кримінального правопорушення, як слушно вказує М. В. Войчишева, є предметом дослідження багатьох науковців як у криміналістичному, так і у кримінально-правовому, кримінологічному, кримінальному процесуальному аспектах [1, с. 179].

Зокрема, в теорії кримінального права спосіб відіграє важливу роль, оскільки виступає критерієм розмежування різних складів кримінальних правопорушень; встановлює межі кримінальної відповідальності; є кваліфікуючою ознакою [2, с. 32]. З урахуванням указаних властивостей способу кримінального правопорушення І. Ю. Наголова пропонує здійснити його поділ на наступні групи: як обов'язкова ознака складу злочину (вчинення злочину шляхом обману або зловживання довірою, таємне або відкрите викрадення майна, напад, жорстокий або небезпечний спосіб та ін.); як структура взаємопов'язаних елементів вольових та розумових дій суб'єкта злочину (підготовка до злочину (підшукування співучасників, знарядь злочину та ін.), безпосереднє вчинення, приховання слідів); залежно від предмета злочинного

посягання (заволодіння майном, завдання шкоди здоров'ю тощо) [3, с. 248].

У доктрині кримінального права спосіб визначають як форму прояву кримінально караного діяння, інакше кажучи, послідовність прийомів і методів, які використовує винний для вчинення умисного кримінального правопорушення (наси́льство, обман, зловживання довірою, використання безпорадного стану потерпілого, використання службового становища тощо) [4, с. 180]. Проте, незважаючи на те, що кожний конкретний злочин вчиняється певними особами у визначений час, у конкретному місці та чітко вираженим способом, законодавець не вважає за необхідне зазначати ці обставини у кожній конкретній кримінально-правовій нормі, адже недоцільно та й неможливо визначити і розтлумачити у законі всі поняття і терміни, що вживаються у правовій науці і на практиці. Це стосується і способу вчинення злочину. Зокрема, спосіб уведено до диспозиції кримінально-правових норм лише для тих випадків, коли він визначає кримінальну караність діяння або впливає на характер суспільної небезпечності злочинного діяння [5, с. 201]. Ось чому окремі вчені, зокрема О. О. Дудоров і М. І. Хавронюк, в якості однієї із ознак способу вчинення кримінального правопорушення вчені розглядають його здатність впливати на суспільну небезпеку, яка нерідко враховується законодавцем при конструюванні кваліфікованих складів [4, с. 180].

З вищенаведеного помітно, що спосіб учинення кримінального правопорушення як елемент його кримінально-правової характеристики

дозволяє встановити наявність у вчиненому діянні ознак конкретного складу кримінального правопорушення, тим самим правильно кваліфікувати, та встановити міру покарання.

Щодо кримінологічної характеристики способу вчинення кримінального правопорушення, вона безумовно дозволяє встановити фактори, які впливають на вибір конкретного способу дій, та детермінують протиправну діяльність з метою запобігання вчиненню такого роду протиправних діянь у майбутньому. З кримінального процесуального аспекту спосіб учинення кримінального правопорушення варто розглядати як обставину, що підлягає обов'язковому доказуванню в кожному кримінальному правопорушенні, шляхом проведення процесуальних дій у порядку та з підстав, визначених виключно кримінальним процесуальним законодавством. При цьому в кримінальному процесі під способом вчинення злочину розуміється комплекс скоєних у певній послідовності дій, що зумовлюють настання злочинного результату [5, с. 202].

Разом із тим значно деталізованішим є тлумачення способу вчинення кримінального правопорушення в криміналістиці, оскільки включає в себе такі його характеристики, що дають змогу відтворити обставини вчинення протиправного діяння з метою обрання оптимальних і ефективних засобів і способів його розслідування. Зокрема, з криміналістичної точки зору під способом злочину (кримінального правопорушення) прийнято розуміти комплекс усіх взаємопов'язаних дій, операцій і рухів (прийомів) злочинця

при вчиненні злочину [6, с. 424]; систему усвідомлених і взаємопов'язаних дій правопорушника з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення, спрямованих на досягнення кримінального протиправного результату, що зумовлена різними суб'єктивними й об'єктивними чинниками [7, с. 59]; систему взаємопов'язаних дій суб'єкта (або утримання від них), що вчиняються з певною послідовністю, із застосуванням різних знарядь і засобів та спрямовані на досягнення мети злочину [2, с. 38]; тощо.

Аналіз наведених вище дефініцій дозволяє дійти висновку, що вони за своєю суттю не мають істотних розбіжностей. Більшість учених наголошують на такій рисі способу вчинення кримінального правопорушення як системність і тісний зв'язок з іншими елементами механізму його скоєння. Указаний зв'язок, своєю чергою, виражається в закономірностях і залежностях з іншими елементами криміналістичної характеристики. Основна відмінність криміналістичного розуміння способу вчинення кримінальних правопорушень від суміжних йому понять полягає в його значенні.

Зокрема, А. Швець зазначає, що в основу способу вчинення кримінальних правопорушень як категорії криміналістичної методики покладена об'єктивна закономірність, відома з найдавніших часів як повторюваність образу дій при вчиненні протиправних діянь. Важливою якістю повторюваності є те, що вона властива тією чи іншою мірою способам дій одних і тих же осіб, що систематично вчиняють однорідні кримінальні правопорушен-

ня, а також різних, не пов'язаних між собою осіб, якщо виникає збіг детермінуючих чинників або правопорушник використовує чужий досвід. Вивчення способу вчинення конкретного кримінально-протиправного посягання є надзвичайно важливим, з огляду на те що суд, постановляючи вирок, індивідуалізує покарання, ураховуючи спосіб учинення кримінального правопорушення, який характеризує подію кримінального правопорушення. Спосіб учинення кримінального правопорушення – один із центральних елементів криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, який дає найбільший обсяг криміналістичної інформації, що дає змогу зорієнтуватися слідчому в події кримінального правопорушення та визначити оптимальні методи його розслідування [8, с. 213–214].

Також убачається вдалою думка, що вивчення способів учинення кримінальних правопорушень обумовлено проблемою дослідження впливу особливостей характеристик осіб злочинців на способи протиправних дій. Тобто криміналістичне значення способів учинення злочинів і використання даних щодо них на досудовому слідстві ґрунтуються на властивості їх повторюваності у злочинній діяльності тих самих і різних осіб. Це дає можливість створювати певну модель кореляційних зв'язків, що допомагатимуть у розслідуванні кримінальних правопорушень окремої категорії [9, с. 562]. Зокрема, дані про спосіб злочину дозволяють встановити обставини його вчинення, коло осіб, причетних до злочину, знаряддя й засоби, що використовувались при

цьому, залишені злочинцем сліди тощо [10, с. 93].

У цілому з вищенаведеним варто погодитися. Більше того, імпонує висновок, зроблений І. Гора з приводу подвійного значення способу вчинення злочину, а саме: розшукове, тобто використання відомостей про спосіб вчинення злочину для розшуку осіб, причетних до нього, слідів, знарядь злочину та інших доказів; пізнавальне, тобто використання відомостей про спосіб для розкриття картини злочину [2, с. 37].

Заслугує уваги твердження, що для криміналістики основне в способі не досягнутий результат, а процес досягнення мети, механізм її досягнення. Спосіб вчинення злочину розглядають у криміналістиці як джерело інформації про закономірності виникнення доказів, яка необхідна для розробки засобів та методів розкриття та розслідування злочинів [11, с. 175].

З наведеного очевидно, що знання типових ознак способу вчинення кримінального правопорушення, в тому числі незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, дають змогу слідчому (дізнавачеві, детективові) встановити всі обставини вчинення протиправного діяння та супутню інформацію, важливу для кримінального провадження. При цьому пізнавальна функція способу вчинення кримінального правопорушення, зокрема виокремленої категорії, як елементу відповідної криміналістичної характеристики буде тим більш цінною, чим детальніші відомості про нього будуть встановлені й узагальнені. Тому з криміналістичного ас-

пекту більш інформативним вважається тлумачення способу в широкому розумінні, а саме як системи дій з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину/кримінального проступку [12, с. 178].

Виходячи з вищенаведеного, під типовими способами кримінальних правопорушень, передбачених ст. 201² КК України, пропонуємо розуміти систему об'єднаних єдиним кримінальним протиправним задумом дій правопорушника з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги. Саме з урахуванням наведеної структурної будови вказаного елементу криміналістичної характеристики виокремлено й визначено специфіку способів незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги.

Перше місце в структурі способів учинення кримінального правопорушення, передбаченого ст. 201² КК України, посідають дії підготовчого характеру. Мова йде про реалізацію систему дій, характерних для початкової стадії вчинення вказаних протиправних діянь – готування до кримінального проступку/злочину. Останнє, як уже зазначалося, є складовою способу вчинення кримінального правопорушення. Це пояснюється тим, що, як і будь-яка інша діяльність людини, дії під час готування впливають на зміни матеріального середовища та ідеальне відображення. У першому випадку йдеться про придбання та підготовку знарядь вчинення злочи-

ну, вчинення дій, які направлені на полегшення вчинення злочину тощо. Що стосується ідеального відображення, то на етапі готування воно відображається в отриманні та засвоєнні нової інформації, навичок, необхідних для досягнення злочинного результату. До того ж такі дії, як правило, залишаються у вигляді наслідків, тобто можуть відображати інформацію про подію кримінального правопорушення або нести орієнтувальний характер [5, с. 204].

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень про незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги показує, що вказаним правопорушенням характерна підготовка (100 %). Зокрема, найбільш розповсюдженими способами підготовки є: вивчення спеціальної літератури, в тому числі нормативно-правових актів про гуманітарну допомогу, благодійну діяльність та благодійні організації, волонтерську діяльність; консультування з фахівцями з приводу організації та порядку отримання, надання, оформлення, розподілу і контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги; створення благодійних чи волонтерських організацій чи інших суб'єктів господарської діяльності із залученням до їх діяльності волонтерів; підшукування співучасників, планування протиправної діяльності та визначення ролей кожного із них; налагодження корисних зв'язків, у тому числі корупційних; вибір категорії товару (предметів) гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги для ре-

алізації кримінального протиправного задуму; вибір способу незаконного використання гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги; підшукування каналів для реалізації не за цільовим призначенням гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги; вибір, підшукування та підготовка знарядь і засобів учинення протиправного діяння; реєстрація через мережу інтернет акаунтів під виглядом законної господарської діяльності; розміщення оголошень; проведення попередніх зустрічей із потенційними покупцями; транспортування товарів (предметів) гуманітарної допомоги; підроблення документів; підготовка товаросупровідних документів для митного оформлення гуманітарної допомоги; проходження митного огляду та подання контролюючим органам відповідних декларацій про перелік товарів, що визнаються гуманітарною допомогою; тощо.

Щодо безпосереднього вчинення кримінального правопорушення, то на цій стадії реалізується сам кримінальний протиправний намір особи, а тому формуються наслідки злочину/кримінального проступку. На цьому етапі у матеріальному середовищі залишаються сліди, в ідеальному відображенні – уявні спогади злочинця, свідків та потерпілих та безпосередньо результат злочинної поведінки [5, с. 205]. З приводу способів безпосереднього вчинення незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, то вони зазначені в ст. 201² КК України. Проте їх перелік не є ви-

черпним, оскільки законодавець використовує наступні формулювання: «продаж ... або використання ... або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном...». Також у вказаній нормі передбачена як кваліфікуюча ознака вчинення таких дій з використанням службового становища [13]. Тому, виходячи з кримінально-правової регламентації та механізму незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, можна виокремити наступні типові способи безпосереднього вчинення досліджуваного виду кримінальних правопорушень: продаж за грошові кошти товарів (предметів) гуманітарної допомоги; використання благодійних пожертв; тимчасовий облік транспортних засобів, отриманих в якості гуманітарної допомоги; використання транспортних засобів, отриманих в якості гуманітарної допомоги для надання платних послуг по транспортуванню та перевезенню до медичних закладів на території України.

Етап посткримінальної поведінки настає після події злочину, тобто коли злочинний результат настав або особа вчинила всі дії, які вважала за необхідне, щоб він настав. Вказаний етап має важливе значення, адже злочинець може будь-яким чином намагатися приховати саму подію злочину. Так, приховування злочину являє собою цілеспрямовану поведінку людини, яка усвідомлює, що її дії дезорієнтують правоохоронні органи в пошуках інформації про обставини події, утруднюють розслідування та встановлення істини [5, с. 206].

При цьому варто наголосити, що не зовсім правильно приховування кримінального правопорушення зводити виключно до посткримінальної поведінки. Це пояснюється тим, що дії з приховування можуть бути як самостійними та вчинятися після скоєння злочину/кримінального проступку, так і вживатися під час готування та/чи безпосереднього вчинення протиправного діяння. Саме тому в структурі типових способів незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги виокремлюємо способи приховування без указівки стадії кримінального правопорушення, на якій вони здійснюються.

У криміналістиці серед основних прийомів приховування прийнято виділяти наступні: утаювання – активне чи пасивне залишення в невіданні правоохоронних органів щодо обставин злочину або джерел інформації про нього (наприклад: приховування викраденого майна; неповідомлення окремих фактів); знищення слідів злочину або слідів злочинця (може бути повним або частковим); маскування – зміна уявлення про спосіб вчинення злочину, особистість винного, джерела інформації (наприклад: зміна зовнішності злочинця; скоєння злочину в рукавичках; зміна почерку); фальсифікація – підробка, створення помилкової інформації (наприклад: створення неправдивих слідів; виготовлення підроблених документів; неправдиве повідомлення про місцезнаходження викраденого майна); інсценування – створення штучної картини події (інсценування події в цілому; її наслідків; часу протікання;

місця; об'єкта посягання тощо) [5, с. 206; 78].

Щодо способів приховування незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги варто назвати: створення підставних благодійних і волонтерських організацій; залучення благодійних фондів для прикриття протиправної діяльності; фальсифікація документації; використання соціальних мереж, месенджерів для мінімізації особистісних контактів правопорушника з іншими особами; використання корупційних зв'язків; використання разових (не особистих) номерів мобільних телефонів; використання службових можливостей; тощо. У цілому приховування досліджуваного виду кримінальних правопорушень зводиться до того, що правопорушники активно в механізмі протиправної діяльності використовують інформаційні та цифрові технології. Мова йде про те, що продаж товарів гуманітарної допомоги правопорушник може вчи-

нити без відсутності прямого контакту з покупцем. Наприклад, оголошення про продаж здійснюється шляхом розміщення повідомлення на сайті «OLX»; обліковий запис створюється із зазначенням несправжніх особистих даних; переписка з імовірними покупцями відбувається через вказаний застосунок; оплата здійснюється в безготівковій формі; товар надсилається покупцеві за допомогою кур'єрської служби «Нова пошта».

Висновки. Отже, типові способи незаконного використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги – це система об'єднаних єдиним кримінальним протиправним задумом дій правопорушника з його підготовки, безпосереднього вчинення та приховування. Встановлення й узагальнення всіх структурних елементів способу вчинення кримінального правопорушення виокремленої категорії підвищує його пізнавальну функцію.

Список використаних джерел

1. Войчишева М. В. Спосіб вчинення кримінальних правопорушень за фактами обігу порнографічних предметів. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 6. С. 178–181.
2. Гора І. Поняття способу вчинення злочину та його значення в розкритті та розслідуванні. *Закон и жизнь*. 2012. № 9. С. 35–38.
3. Наголова І. Ю. Встановлення способу вчинення кримінального правопорушення під час досудового розслідування. *Науково-інформаційний вісник Право*. 2016. № 1 (13). С. 247–252.
4. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2014. 944 с.
5. Рожик Є. М. Співвідношення способу вчинення злочину та наслідків злочину. *Право і суспільство*. 2020. № 6-2. Ч. 2. С. 200–207. DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2020.6.2.2.30>.
6. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2008. 588 с.

7. Одерій О. В. Криміналістична характеристика злочинів проти довілля: проблеми побудови та використання. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2012. Випуск 12. С. 51–60.

8. Швець А. Способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним поводженням із небезпечними матеріалами. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 213–219. DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.37>.

9. Чіпко Н. В., Макогін І. В. Деякі способи вчинення вбивств з необережності. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)*: у 2 т.: матеріали Міжнар. наук.-практ. Конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2022. Т. 2. С. 561–563.

10. Малярова В. О. Спосіб вчинення як одне з ключових завдань доказування під час розслідування вбивств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2015. № 16. Том 2. С. 93–95.

11. Сорока А. З. Спосіб вчинення незаконного переправлення осіб через державний кордон України як елемент криміналістичної характеристики. *Університетські наукові записки*. 2014. № 1 (49). С. 174–180.

12. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2005. 232 с.

13. Кримінальний кодекс України: закон України від 05.04.2001 № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

V. Shevtsiv, graduate student of higher education institution "Open International University of Human Development "Ukraine"

Typical ways of illegal use of humanitarian aid, charitable donations or free aid for profit

In this article, it has been emphasized that the pre-trial investigation of the illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free aid cannot be done without establishing the methods of its commission. Scientific approaches to the interpretation of the term "method of committing a criminal offense" have been analyzed. It has been established that the forensic significance of the methods of committing crimes and the use of data related to them in the pre-trial investigation are based on the property of their repetition in the criminal illegal activities of the same and different persons. It has been suggested that the typical methods of illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations, or free aid should be understood as a system of actions of the offender united by a single criminal and unlawful intent of its preparation, direct commission, and concealment. The specifics of the methods of illegal use for the purpose of obtaining profit from humanitarian aid, charitable donations or free aid have been singled out and determined. It has been found that the concealment of illegal use for the purpose of obtaining profit from humanitarian aid, charitable donations or free aid comes down to the fact that offenders actively use information and digital technologies in the mechanism of

illegal activity. For example, a sale announcement is made by placing a message on the “OLX” website; an account is created with false personal data; correspondence with potential buyers takes place through the specified application; payment is made in non-cash form; the goods are sent to the buyer using the Nova Poshta courier service.

Keywords: *criminalistics (forensic) characteristics, illegal use for profit of humanitarian aid, charitable donations or free aid, typical methods, methods of preparation, methods of direct commission, methods of concealment.*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.07
УДК 343.8

Топчій В. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
директор навчально-наукового
інституту права Державного
податкового університету
ORCID:0000-0002-1726-9028*

Колб О. Г.,

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
голова робочої групи волонтерів
Волинської обласної організації
Всеукраїнської громадської організації
інвалідів «Союз Чорнобиль України»
ORCID: 0000-0003-1792-4739*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ», «ГРОМАДСЬКИЙ ВПЛИВ» ТА «УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВИПАДКАХ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ»

У даній науковій статті здійснено аналіз синонімічних по формі понять, що вживаються у кримінально-виконавчому законодавстві України – «громадський контроль», «громадський вплив» та «участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань», а також на підставі з'ясування їх змісту визначені їх схожі та відмінні ознаки, семантичне значення і роль у регулюванні відповідних суспільних відносин, які виникають у процесі виконання – відбування покарань.

Ключові слова: громадський контроль; громадський вплив; участь громадськості у діяльності органів та установ виконання покарань; процес виконання – відбування покарань.

Постановка проблеми. Як показує практика, однією з детермінант, що сприяє та обумовлює низький у цілому рівень кримінально-виконавчої діяльності в Україні, є

малоефективний громадський контроль за цим процесом, правові засади якого визначені в ч. 2 ст. 25 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК) [1, с. 223-230]. При цьому, як нау-

ковці, так і практики та інші фахівці з питань, що стосуються виправно-ресоціалізаційного впливу на засуджених (психологи, педагоги, соціологи, т. ін.), нерідко ототожнюють поняття та зміст діяльності, пов'язаної зі здійсненням громадського контролю у сфері виконання покарань, з іншими видами залучення можливостей громадськості до реалізації завдань процесу виконання – відбування покарань, що значно знижує результативність та ефективність соціального моніторингу у зазначеній галузі суспільних відносин, а також виступає однією з детермінант, що сприяє та обумовлює вчинення різноманітних правопорушень з боку як суб'єктів (персонал органів і установ виконання покарань (УВП) (та засуджені до визначених у законі покарань), так і учасників кримінально-виконавчої діяльності (близьких родичів засуджених; адвокатів; представників громадських організацій, т. ін.)) [2, с. 15-32].

Саме з цих міркувань у даній науковій статті предметом дослідження визначено співвідношення понять «громадський контроль», «громадський вплив» та «участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань», які вживаються у кримінально-виконавчому законодавстві України (ст. 2 КВК).

У свою чергу, **метою** цієї роботи є визначення за результатами проведеного аналізу зазначених вище понять схожих (подібних) та відмінних змістовних ознак, які варто враховувати в процесі виконання – відбування покарань, а її **головним завданням** – розробка науково обґрунтованих пропозицій та вис-

новків, спрямованих на удосконалення правового механізму та практики здійснення громадського контролю у сфері виконання покарань України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати вивчення наукової літератури свідчать про те, що досить активно розробкою питань, які стосуються досліджуваної у цій статті проблематики, займаються такі учені, як: К. А. Автухов, О. М. Бандурка, Є. Ю. Бараш, О. А. Грищенко, О. М. Джужа, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, С. Ю. Лукашевич, К. Ф. Погребна, М. С. Пузирьов, А. Х. Степанюк, І. С. Яковець та ін.

Поряд з цим, варто зазначити, що на доктринальному рівні комплексних наукових досліджень проблем, які стали предметом вивчення у даній статті, досі не проведено, що й стало вирішальним при виборі її мети і завдань.

Виклад основного матеріалу. Аналіз норм чинного КВК України та їх функціонального призначення щодо правового регулювання тих чи інших суспільних відносин, які виникають у сфері виконання покарань, дозволяє констатувати, що у даному законодавчому акті зустрічаються подібні за формою так звані «парні правові категорії» [3, с. 16-30]. До таких, зокрема, відносяться й такі із них, як: «громадський контроль», «громадський вплив», «участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань» тощо. При цьому ватро зазначити, що кожному із них присвячені окремо взяті норми КВК, що можна віднести до однієї з їх відмінних ознак.

Щодо інших подібних (схожих) чи відмінних змістовних рис кожної

із досліджуваної у цій науковій статті правової категорії, то відповідь на це питання, як видається, варто шукати у їх соціально-правовій природі та семантичному значенні (взаємовідношення між ними) [4].

Зокрема, мова про громадський контроль ведеться у ч. 2 ст. 25 КВК, проте законодавчого визначення цьому поняттю не дано, що важливо з огляду з'ясування його сутності і функціонального призначення у кримінально-виконавчому праві України.

У той самий час, у доктринальних джерелах під «громадським контролем у сфері виконання покарань» деякі автори пропонують розуміти діяльність визначених на законодавчому рівні громадських об'єднань та окремих громадян, яка спрямована на перевірку змісту процесу виконання – відбування тих чи інших покарань та здійснюється у межах їх повноважень і з дотриманням вимог з питань, що регулюють інформаційне забезпечення в нашій державі, з метою встановлення його відповідності закріпленим у законі цілям, завданням і принципам для вказаного виду суспільних відносин, а також для захисту прав, законних інтересів і свобод усіх суб'єктів та учасників кримінально-виконавчої діяльності [5, с. 359].

У цілому, не піддаючи оцінці науковій бездоганності та практичної спрямованості сформульованого в науці поняття, слід визнати, що у тій чи іншій формі воно має бути закріплено у виді примітки до ст. 25 КВК, на чому, власне, наполягають постійно учені [1, с. 230].

Про поняття «громадський вплив» мова ведеться у ч. 3 ст. 6 КВК,

але, знову ж таки, без так званого автентичного тлумачення (роз'яснення його змісту законодавцем) [6, с. 290].

На жаль, відсутнє це визначення й у науково-практичних коментарях [7, с. 35].

У тлумачних джерелах слово «вплив» означає дію, яку певна особа виявляє стосовно іншої особи [8, с. 103]. Якщо ж застосувати цей методологічний підхід до з'ясування змісту поняття «громадський вплив», то з урахуванням положень ст. 6 «Виправлення і ресоціалізація засуджених та їх основні засоби» КВК, під громадським впливом слід розуміти дозволу в законі діяльність громадських об'єднань або їх уповноважених представників, яку вони вправі здійснювати щодо засуджених з метою їх виправлення та ресоціалізації.

Таким чином, у чисто семантичному значенні, а також у правовому спрямуванні вжиті у КВК поняття «громадський контроль» та «громадський вплив» не можна вважати тотожними, що варто, як видається, враховувати при оцінці ефективності соціального моніторингу у сфері виконання покарань.

У такому ж сенсі можна вести мову і про зміст поняття «участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань», яке закріплено у виді принципу кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань у ст. 6 КВК України. При цьому в даній правовій нормі також не дано автентичне тлумачення його змісту.

Натомість, у науково-практичних коментарях до КВК з цього приводу зазначено, що шляхом участі громадських формувань або органів

місцевого самоврядування в діяльності органів і УВП у відповідних формах (проведення правової пропаганди; залучення засуджених до культурно-масових заходів; надання матеріальної допомоги для цих осіб; та ін.) реалізується зміст одного із засобів виправлення та ресоціалізації засуджених (ст. 6 даного Кодексу), а саме – громадський вплив [7, С. 35].

З огляду цього та з урахуванням змісту слова «участь» (спільна дія; виконання разом з ким-небудь якоїсь роботи; т. ін.) [8, с. 663], навіряд чи можна таку діяльність віднести до видів громадського контролю у сфері виконання покарань України.

Як показали результати вивчення норм чинного КВК України, у ньому зустрічаються й інші подібні за формою до зазначеного соціального моніторингу правові категорії, зокрема такі із них, як:

а) «відвідування громадськістю УВП» (ч. 1 ст. 24 Кодексу);

б) «залучення громадськості до виконання функцій національного превентивного механізму» (ч. 7 ст. 24 Кодексу);

в) «волонтерська діяльність, пов'язана з пробацією» (ст. 20 Закону України «Про пробацію»);

г) інші кримінально-виконавчі правові категорії (взаємодія з об'єднаннями громадян (п. 7 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про Державну кримінально-виконавчу службу України»); «відносини з органами місцевого самоврядування та організаціями» (ст. 5 даного Закону); «сприяння об'єднань громадян органам і установам виконання покарань» (ст. 20 цього Закону) тощо).

Поряд з цим, з'ясування семантичного значення кожної із вказаних вище правових категорій дозволяє

констатувати, що вони ніякої спільності із змістом поняття «громадський контроль за сферою виконання покарань», тобто на офіційному рівні вести мову про наведені вище види діяльності громадськості у вказаній галузі суспільних відносин не можна, позаяк це суперечить логіці законодавчих актів з означених питань. При цьому вирішальною відмінною ознакою контролю від проаналізованих у даній роботі правових категорій полягає у тому, що за результатами здійснення будь-якого виду соціального моніторингу (безперервного стеження за яким-небудь процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату) [8, с. 383] складається офіційний документ (акт, довідка, висновок тощо) [9], який є обов'язковим для реагування як об'єктами перевірки, так і відповідними правоохоронними органами в порядку, передбаченому чинним кримінальним процесуальним законодавством України (наприклад, вчинити дії, передбачені ст. 214 КПК – внести відомості про вчинення кримінального правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати розслідування).

Висновки. Таким чином, результати проведеного аналізу змісту понять «громадський контроль», «громадський вплив», «участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань» та інших (аналогічних) правових категорій дозволяють стверджувати, що хоча всі зазначені види діяльності здійснюються у одній галузі суспільних відносин (у сфері виконання покарань), спрямовані щодо одного і того самого об'єкту – процесу вико-

нання покарань, її суб'єктами є один і той самий соціальний елемент – громадськість, вирішальною та суттєвою відмінністю контролю від інших видів громадської діяльності, пов'язаної з процесом виконання – відбування покарань, є те, що ре-

зультати здійснення соціального моніторингу у всіх випадках оформляються офіційними документами, які є обов'язковими для розгляду та відповідного реагування керівниками всіх рівнів органів і УВП.

Список використаних джерел

1. Колб О. Г., Махніцький О. І. Зміст громадського контролю у сфері виконання покарань України. *Вісник Пенітенціарної Асоціації України*. 2019. № 3(9). С. 223-230.
2. Правові засади діяльності прокуратури України у сфері виконання покарань : навч. порсіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. М. Джужи та д.ю.н., проф. О. Г. Колба. Київ : Кондор-Видавництво, 2016. 240 с.
3. Колб І. О. Забезпечення особистої безпеки засуджених у виправних колоніях України : монографія. Київ : НАВС, 2014. 292 с.
4. Семантичний. *Словник української мови (Академічний тлумачний словник)*. URL: <https://sum.in.ua>semantychnvi>
5. Погребна К. Ф. Щодо змісту поняття «Громадський контроль у сфері виконання покарань». *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 3. С. 357-367.
6. Теорія держави і права : підручник. За ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. 368 с.
7. Кримінально-виконавчий кодекс України : науково-практичний коментар. За заг. ред. д.ю.н., проф. В. В. Коваленка та д.ю.н., проф. А. Х. Степанюка. Київ : Атіка, 2012. 492 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Укл. О. Єрошенко. Донецьк : ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864.
9. Про затвердження Порядку проведення інспектування Держаудит службою, її територіальними органами : постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2066 № 550. URL:<https://zakon.gov.ua>

V. Topchii, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, director of the educational and scientific institute of law State Tax University
ORCID:0000-0002-1726-9028

O. Kolb, Doctor of Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Chairman of the working group of volunteers of the NGO «Union of the Disabled of Chernobyl in Volyn» of the All-Ukrainian public organization of the disabled «Union of Chernobyl of Ukraine»
ORCID:0000-0003-1792-4739

Correlation of the concepts of «public control», «public influence» and «public participation in the cases provided for by law in the activities of bodies and institutions for the execution of punishments»

In this scientific article, an analysis of concepts synonymous in form, which are used in the criminal law of Ukraine – «public control», «public influence» and «public participation in the cases provided for by law in the activities of bodies and

institutions for the execution of punishments», as well as on the basis elucidation of their content, their similar and distinctive features, semantic meaning and role in regulating the relevant social relations that arise in the process of execution - the serving of punishments are determined.

Based on the results of the research, in addition to this, this work proves the need to improve the legal mechanism and the practice of public control over the sphere of execution of punishments, taking into account that other types of public activity (public influence, etc.) are not meaningfully aimed at the implementation of social monitoring functions in the specified the field of social relations.

In this article, with the use of general scientific and special research methods, a number of scientifically substantiated author's proposals have also been developed. Aimed at eliminating legal gaps and conflicts related to the content of public control, which is carried out by relevant public associations and authorized representatives in accordance with the procedure established by law, which is currently ineffective and such a determinant that has an extremely negative effect on the effectiveness of the specified public activity

Keywords: *public control; public influence; public participation in the activities of bodies and institutions for the execution of punishments.*

DOI: 10.34015/2523-4552.2022.2.08
УДК 343.8

*Ковальчук В. С.,
начальник відділу ведення Єдиного
реєстру досудових розслідувань та
інформаційно-аналітичної роботи
Волинської обласної прокуратури
ORCID:0000-0002-6025-1608*

ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ І ПРОБАЦІЇ УКРАЇНИ

У даній науковій статті здійснено аналіз змісту нормативно-правових актів, які регулюють діяльність органів прокуратури України, а також з'ясовано її соціально-правові можливості у запобіганні кримінальним правопорушенням у сфері виконання покарань і пробації.

Ключові слова: кримінальне правопорушення; прокуратура; права засуджених, їх законні інтереси та свободи; суб'єкт запобіжної діяльності; прокурорський нагляд; процес виконання – відбування покарань.

Постановка проблеми. Як показує практика, з часу прийняття нової редакції Закону України «Про прокуратуру» у 2014 році, зазначені державні органи не в повній мірі в змозі реалізувати свої потенційні правові можливості у запобіжній діяльності, враховуючи, що серед закріплених у ст. 2 даного законодавчого акту функцій відсутня та, що стосується запобігання кримінальним правопорушенням, у тому числі у сфері виконання покарань.

Такий нормативно-правовий підхід привів до того, що щорічно в нашій державі зростає рівень рецидивної злочинності (ст. 34 Кримінального кодексу (КК) України), який тільки у I півріччі 2022 року склав 24,9% у загальній структурі вчинених кримінальних правопорушень [1].

Особливо актуальною та практично значущою вказана проблема-

тика є для сфери виконання покарань України, одним із завдань якої у процесі виконання – відбування покарань є запобігання вчиненню нових кримінально карних суспільно небезпечних діянь з боку засуджених (так зване спеціально-кримінологічне запобігання пенітенціарному рецидиву) [2, с. 346-372] (ч. 1 ст. 1 Кримінально-виконавчого кодексу (КВК)). При цьому ні в зазначеному вище Законі (ст. 26), ні в КВК (ст. 22), ні в спеціальному наказі Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах» [3] не знайшли свого закріплення ті положення, які мають пряме відношення до запобігання кримінальним правопорушенням, суб'єктами якої є органи прокуратури.

У той самий час, та критична ситуація та кримінологічна обстановка, які склались у сьогоднішній у сфері виконання покарань і пробації України [4], обумовлюють необхідність як видозміни змісту правових засад діяльності прокуратури, так і більш ефективного використання її можливостей, включаючи процесуальних (ст. 36 Кримінального процесуального кодексу (КПК)), у запобіганні кримінальним правопорушенням у даній галузі суспільних відносин.

Отже, у наявності складна прикладна проблема, вирішення якої, без сумніву, об'єктивно залежить і від результатів сучасних наукових пошуків.

Саме з цих міркувань, метою цієї наукової статті є з'ясування потенційних можливостей органів прокуратури з питань запобігання кримінальним правопорушенням, що витікають із змісту нормативно-правових актів, які регулюють їх діяльність у сфері виконання покарань і пробації України.

Натомість, *головним завданням* даної роботи є розробка науково обґрунтованих шляхів, спрямованих на удосконалення правового механізму діяльності прокуратури як суб'єкта запобігання кримінальним правопорушенням у вказаній галузі суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Як показало вивчення наукової літератури, досить активно та продуктивно розробкою проблем злочинності в Україні в умовах військової агресії РФ ще з 2014 року займаються такі учені, як: А. М. Бабенко, О. М. Бандурка, В. С. Батиргареева, В. І. Борисов, В. В. Василевич, А. А. Вознюк, В. В. Голіна,

Б. М. Головкін, О. М. Джужа, О. О. Дудоров, М. В. Карчевський, О. О. Кваша, Т. О. Коломоєць, І. М. Копотун, В. Я. Конопельський, С. А. Мозоль, А. В. Савченко, М. В. Шепітько та ін.

Поряд з цим, у контексті ролі та місця органів прокуратури України у правовому механізмі запобігання пенітенціарній злочинності, дане питання у сьогоднішній на науковому рівні досліджено недостатньо, що важливо у тому числі й з огляду вирішення завдань тих реформ, які здійснюються у сучасний час у сфері виконання покарань [4].

Вказана обставина й стала вирішальною при виборі об'єкта і предмета цієї наукової статті, а також визначення її мети і завдань.

Виклад основного матеріалу.

У наукових джерелах слово «нагляд» тлумачать як пильнувати, слідкувати за ким- чим-небудь для контролю, забезпечення порядку, ін. [5, с. 300].

При цьому одним із видів нагляду є прокурорський нагляд, під яким учені розуміють форму діяльності органів прокуратури щодо забезпечення законності, виявлення, усунення та запобігання порушенням закону [6].

На жаль, як вірно з цього приводу зазначають деякі учені, визначення поняття «прокурорський нагляд» на законодавчому рівні не здійснено [7, с. 166], що, як свідчить практика, впливає на ефективність діяльності органів прокуратури, у тому числі й у сфері виконання покарань України [2, с. 215-257].

У цілому ж, на правовому рівні про прокурорський нагляд у вказаній галузі суспільних відносин та пробації мова ведеться в ст. 22 КВК України та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», а також у

спеціальному наказі Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах» [3].

При цьому предметом прокурорського нагляду у сфері виконання покарань та пробації, як це витікає із змісту ст. 22 КВК та ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», є стан додержання законів в органах і установах виконання покарань при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян.

У той самий час, у вище вказаному наказі Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400 зазначений предмет прокурорського нагляду значно розширений, що дещо не кореспондується з вимогами принципу законності, що закріплений у ч. 2 ст. 19 та п. 14 ст. 92 Конституції України, а саме – діяльність органів прокуратури має визначатись виключно законом, а їх посадові особи мають діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Звертає у зв'язку з цим на себе увагу й той факт, що в ст. 26 Закону України «Про прокуратуру» дана норма має назву «Нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних провадженнях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян», при тому, що ст. 22 КВК називається таким чином – «Нагляд за додержанням законів під час виконання кримінальних по-

карань», що, як видається, можна віднести до однієї з правових колізій, яку, без сумніву, варто вирішити на законодавчому рівні [8, с. 275-281].

У цілому ж, зміст прокурорського нагляду у сфері виконання покарань і пробації України, як це зазначено в ст. 26 вказаного вище Закону, зводиться до наступного:

1. Прокурор, здійснюючи нагляд за додержанням законів при виконання судових рішень у кримінальних правопорушеннях, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, має право:

1) у будь-який час за посвідченням, що підтверджує займану посаду, відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи, де перебувають особи, щодо яких застосовані примусові заходи медичного або виховного характеру, та будь-які інші місця, до яких доставлено осіб, з метою складання протоколу про адміністративне правопорушення чи в яких особи примусово тримаються згідно з судовим рішенням або рішенням адміністративного органу;

2) опитувати осіб, які перебувають у місцях, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 26 даного Закону, з метою отримання інформації про умови їх тримання та поводження з ними, ознайомлюватися з документами, на підставі яких ці особи тримаються в таких місцях, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру;

3) знайомитися з матеріалами, отримувати їх копії, перевіряти законність наказів, розпоряджень, ін-

ших актів відповідних органів і установ та, в разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових чи службових осіб їх скасування та усунення порушень закону, до яких вони призвели, а також скасовувати незаконні акти індивідуальної дії;

4) вимагати від посадових чи службових осіб надання пояснень щодо допущених порушень та причин і умов, що їм сприяли, притягнення винних до передбаченої законом відповідальності;

5) знайомитися з матеріалами щодо виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, робити з них виписки, знімати копії та в установленому законом порядку оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця;

6) вимагати від керівників органів вищого рівня проведення перевірок підпорядкованих і підконтрольних органів та установ попереднього ув'язнення, виконання покарань, застосування заходів примусового характеру та перевірок інших місць, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 26 вказаного Закону;

7) звертатися до суду з позовом (заявою) у визначених законом випадках.

Крім цього, відповідно до положень ч. 2 ст. 26 Закону України, прокурор здійснює нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян в органах та установах, шляхом проведення регулярних перевірок, а також у зв'язку з необхідністю належного реагування на відомості про можливі порушення законодавства, що містяться у скар-

гах, зверненнях чи будь-яких інших джерелах.

При цьому, в межах реалізації зазначеної функції, прокурор має право залучати відповідних спеціалістів.

Більш того, як це витікає із змісту ч. 3 ст. 26 вказаного вище Закону, прокурор зобов'язаний негайно звільнити особу, яка незаконно (за відсутності відповідного судового рішення, рішення адміністративного органу або іншого передбаченого законом документа чи після закінчення передбаченого законом або таким рішенням строку) перебуває у місці тримання затриманих, попереднього ув'язнення, обмеження чи позбавлення волі, установи для виконання заходів примусового характеру, інших місцях, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру».

Як видається, у зв'язку з існуючими у сфері виконання покарань і пробації України проблемами та порушеннями закону, важливими є положення, що закріплені також в ч. 4 ст. 26 зазначеного вище Закону, ч. 2 ст. 22 КВК та наказу Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400, а саме – письмові вказівки щодо додержання встановлених законодавством порядку та умов тримання осіб у місцях, зазначених у п. 1 ч. 1 ст. 26 Закону України «Про прокуратуру», а також письмові вказівки прокурора, надані іншим органом, що виконують судові рішення у кримінальних провадженнях та справах про адміністративні правопорушення, є обов'язковими і підлягають негайному виконанню, що, без сумніву, важливо у контексті запобіжної діяльності прокуратури.

Так у загальному вигляді зміст прокурорського нагляду у сфері виконання покарань і пробації України (єдиного державного, як це впливає із положень ст. ст. 2, 5, 16 Закону України «Про прокуратуру», відповідно до яких функції прокуратури здійснюються виключно прокурорами, а їх делегування або привласнення іншими органами чи посадовими особами не допускається).

При цьому слід мати на увазі, що попри дискусійність положень наказу Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400 «Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах», саме у вказаному відомчому нормативно-правовому акті визначено конкретні засоби та в цілому правовий механізм здійснення прокурорського нагляду в органах і установах виконання покарань, а також відповідні правові засоби запобігання кримінальним правопорушенням у даній галузі суспільних відносин.

Цікавим у зв'язку з цим є й інший юридичний факт, що, зокрема, відображений у преамбулі Концепції реформування (розвитку) пенітенціарної системи України, схваленої Урядом України у вересні 2017 року, а саме: не дивлячись на постійний контроль з боку відповідних суб'єктів державного моніторингу (Верховної Ради України, Президента України, Кабінету міністрів України, Міністерства юстиції України, ін. (ст. ст. 23-24 КВК)), а також фактично безперервний прокурорський нагляд, у сфері виконання покарань та пробації склалась катастрофічна ситуація [4].

Особливо проблемними у цьому сенсі є питання, що стосують-

ся запобігання повторної та рецидивної злочинності у вказаній галузі суспільних відносин (ст. ст. 32, 34 КК України), рівень якої з часів незалежності виріс у 1,5 рази та коливається щорічно у межах 200-400 кримінальних правопорушень, що вчиняються тільки засудженими до позбавлення волі, а персоналу ДКВС України – більш, як у п'ять разів [9, с. 6].

Саме з огляду існуючих проблем та низької ефективності контрольно-наглядових органів держави, включаючи прокуратуру [10, с. 249-288], на науковому та законодавчому рівнях (допоки – у виді тільки проекту закону) ставиться питання про заміну прокурорського нагляду у сфері виконання покарань і пробації на діяльність подвійних пенітенціарних інспекцій у складі Міністерства юстиції України [11].

Поряд з цим, як видається, з таким підходом погодитись у повній мірі не можна, позаяк доручати центральному органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання покарань і пробації (на сьогодні – це Міністерство юстиції України), перевіряти самого себе (а, не силами і можливостями третьої сторони, зокрема органів прокуратури), хоча й з участю громадськості, не потрібно, бо це суперечить логіці контрольної діяльності як такої [12, с. 323].

У свою чергу, розробники зазначеного вище проекту Закону апелюють до висновків Комітету з питань інтеграції України з Європейським Союзом від 12.10.2021 та висновку Комітету Верховної Ради України з питань бюджету від 26.01.2022 [11]. Проте, як показує сьогоднішня, у військовий час в нашій державі є

актуальним вислів Т. Г. Шевченка про те, що чужому слід навчатись, а свого не цуратись [13].

Висновки. Таким чином, результати аналізу прокурорського нагляду за дотриманням законів у сфері виконання покарань і пробації дозволяють зробити висновок про те, що, в основному, він зорієнтований на встановлення правопору-

шень, які вчиняються щодо прав засуджених, залишаючи поза контролем стан забезпечення законних інтересів і свобод, що в подальшому стає одним із предметів розгляду в Європейському суді з прав людини, а тому цей аспект діяльності прокуратури має бути врахований при удосконаленні правового механізму з означеної проблематики.

Список використаних джерел

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravororushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>
2. Новосад Ю. О. Прокуратура України як учасник кримінально-виконавчої діяльності : монографія. Луцьк : ПрАТ «Волинська обласна друкарня», 2019. 462 с.
3. Про організацію діяльності прокурорів з протидії порушенням прав людини у правоохоронній та пенітенціарній сферах : наказ Офісу Генерального прокурора від 29.12.2021 № 400. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Концепція реформування (розвитку) пенітенціарної системи України : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13.09.2017 № 654-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк : ТОВ «ГлоріяТрейд», 2012. С. 300.
6. Прокурорський нагляд - Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>.
7. Липівський В. В. Поняття та правова природа прокурорського нагляду. Вісник кримінального судочинства. 2016 № 3. С. 166.
8. Теорія держави і права : підручник / за заг. ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2014. С. 275-281.
9. Про стан правопорядку, ізоляції та нагляду, діяльність підрозділів охорони, пожежної безпеки та воєнізованих формувань Державної кримінально-виконавчої служби України у 2016 році: інформ. бюл. Київ : Департамент ДКВС України, 2017. С. 6.
10. Кримінально-виконавча діяльність прокуратури у сфері виконання покарань : навч. посіб. / за заг. ред. д.ю.н., проф. О. Г. Колба. Луцьк : СПД Гадяк Ж. В., друкарня «Волиньполіграф», 2020. С. 249-288.
11. Проект закону про створення подвійної системи регулярних пенітенціарних інспекцій від 02.09.2021 № 5884, поданий Кабінетом Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
12. Андрійко О. Ф. Контроль. Юридична енциклопедія / ред. кол. Ю. С. Шемшученко та ін. Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 2001. Т. 3 : К-М. С. 323.
13. Учітесь, читайте і чужому... Вікіпедія. URL: <https://uk.m.wikipedia.org/wiki>.

V. Kovalchuk, head of the department for maintaining the Unified Register pretrial investigations and information and analytical work Volyn regional prosecutor's office

ORCID: 0000-0002-6025-1608

**The Prosecutor's Office of Ukraine as a subject
of prevention of criminal offenses in the sphere of execution
of punishments and probation of Ukraine**

This scientific article analyzes the content of legal acts that regulate the activities of the prosecutor's office of Ukraine, and also clarifies its social and legal capabilities in preventing criminal offenses in the field of punishment and probation.

In particular, a number of legal conflicts have been identified that occur in the content of legislative and other normative legal sources, which relate to the implementation of prosecutorial supervision over the observance of laws in bodies and institutions for the execution of punishments in the execution of court decisions in criminal cases, as well as in the application of other coercive measures, related to the restriction of the personal freedom of citizens, which not only reduce the level of effectiveness of prosecutors on the specified issues, but also their potential opportunities in preventing criminal offenses in the sphere of execution of punishments and probation of Ukraine.

In addition, based on the results of the study, the necessity of harmonizing the content of sub-legal and departmental legal sources with the corresponding provision of those legislative acts that regulate the activities of prosecutor's offices as subjects of special criminological prevention of criminal offenses, including in the field of execution of punishments and probation, has been proven.

Again, taking into account the results of the study of the legal basis of the functioning of the prosecutor's office in this field of social relations, it was concluded that mainly prosecutorial supervision in the field of execution of punishments and probation is focused on the establishment of offenses committed against the rights of convicts, leaving them out of control the state of ensuring their legitimate interests and freedoms, which in the future becomes one of the subjects of consideration in the European Court of Human Rights, and therefore this aspect of the prosecutor's office should be taken into account when improving the legal mechanism for the prevention of criminal offenses.

Keywords: *prevention; criminal offense; prosecutor's office; the rights of convicts; the scope of execution of punishments; the subject of preventive activity; prosecutor's supervision; the execution process - the serving of punishments.*

Рекомендації до уваги авторів!

Журнал «Вісник Пенітенціарної асоціації України» є науковим виданням громадської організації «Пенітенціарна асоціація України» та приватної установи «Науково-дослідний інститут публічного права». Відповідно до Постанови Президії ВАК України «Про підвищення вимог до фахових видань, внесених до переліків ВАК України» від 15.01.2003 № 7-05/1 **наукові статті**, зокрема, **мають містити такі необхідні елементи**: постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми й на яких ґрунтується автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується зазначена стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки з цього дослідження й перспективи подальших розвідок у цьому напрямі.

Разом із рукописом подається і його електронна копія. Обсяг статті має становити до 15 сторінок тексту на папері формату А4 через 1,5 інтервал, шрифт – 14-й кегель. Електронні варіанти малюнків і таблиць подаються окремими файлами у форматі А5. Посилання на джерела в тексті слід наводити у квадратних дужках із зазначенням номерів сторінок відповідного джерела, наприклад [1, с. 235] або [2, с. 8; 3, с. 45; 9, с. 20]. Список використаних джерел подають наприкінці статті в порядку появи посилань у тексті відповідно до міждержавних і державних стандартів. Статті, подані з порушенням зазначених вимог, не приймаються до друку.

Анотації необхідно подавати українською, російською (два-три речення) й англійською (на одну сторінку) мовами разом із ключовими словами. Назву статті й відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові (повністю), науковий ступінь, вчене звання, посада, домашній і службовий номери телефонів) подають українською, російською та англійською мовами.

До рукопису додаються (на окремому аркуші) відомості про автора (або одного з авторів): місце роботи (служби), посада, поштова адреса, телефон, електронна адреса для листування та погодження деталей публікації, ORCID ID.

Статті, подані в журнал, друкуються в авторській редакції. За достовірність наведених фактів, цитат, статистичних даних та інших відомостей, а також відсутність у статті запозичених матеріалів без посилання на джерела **відповідає автор.**

Attention authors!

The journal «Bulletin of the Penitentiary Association of Ukraine» is the scientific edition of the Public organization «Penitentiary Association of Ukraine» and private institution «Scientific Institute of Public Law». According to the Decree of the Presidium of Higher attestation Commission of Ukraine «About increase of requirements for professional publications included in the lists of Higher Attestation Commission of Ukraine» dated January 15, 2003 № 7-05/1, in particular, **scientific articles must contain such necessary elements**: formulation of the problem in general and its connection with important scientific or practical tasks; analysis of recent researches and publications which initiated solving this problem, and in which based the author, the selection is not resolved before the general problem which is dedicated to the designated article; formulation of the objectives of article (setting tasks); description of main material of research with full justification of scientific results; conclusions from this study and prospects for further research in this direction.

The manuscript is represented together with its electronic copy. The volume of articles up to 15 pages of text on A4 size paper 1,5 interval, font 14-PT. It should not be overloaded with references (10–15). Electronic versions of figures and tables are submitted as separate files in A5 format. References in the text should be in square brackets, indicating page numbers of the corresponding source. For example: [1, p. 235] or [2, p. 8; 3, p. 45; 9, 20]. The list of used sources is represented at the end of the article in order of appearance of references in the text, according to international and state standards. Articles submitted with violation of these requirements will not be accepted for publication.

The abstract should be submitted in Ukrainian, Russian (two or three sentences), in English (one page) together with keywords. Title of the article and information about authors (surname, name and patronymic (fully), academic degree, academic title, position, home and office phone numbers) are represented in Ukrainian, Russian and English.

The manuscript is attached (on a separate sheet): information about the author (or authors): place of work (office), job title, postal address, telephone, e-mail address for correspondence and arrange publication, ORCID ID.

Articles submitted to the journal published in author's edition. For the reliability of facts, quotations, statistical data and other information, and the absence of the article borrowed materials without reference to the source author **is responsible**.

ЗМІСТ

АКТУАЛЬНА ТЕМА НОМЕРА: «ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»

Коваленко А. В., Шаблистий В. В., ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ПОКАРАННЯ ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКЩО ЇХ ВКЛЮЧЕНО У СПИСКИ НА ОБМІН ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ: ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА	5
Коропатнік І. М., Шопіна І. М., ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬ- НОСТІ З ПОШУКУ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ	13
Орлов Ю. В., КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР УЧАСТІ У ВІЙНІ В УКРАЇНІ: ВІД КОМБАТАНТА ДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО	20
Лизогуб Я. Г., НАСИЛЬСТВО НАД НАСЕЛЕННЯМ У РАЙОНІ ВОЄННИХ ДІЙ: СПІРНІ ПИТАННЯ ЗМІСТУ ЗЛОЧИНУ	31
Політова А. С., ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ ОСОБИ, ЩОДО ЯКОЇ ПРИЙНЯТО РІШЕННЯ ПРО ПЕРЕДАЧУ ДЛЯ ОБМІНУ ЯК ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНОГО	38
Шевців В. М., ТИПОВІ СПОСОБИ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ З МЕТОЮ ОТРИ- МАННЯ ПРИБУТКУ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ, БЛАГОДІЙНИХ ПО- ЖЕРТВ АБО БЕЗОПЛАТНОЇ ДОПОМОГИ	49

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО ТА КРИМІНОЛОГІЯ. КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО

Топчій В. В., Колб О. Г., СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТЬ «ГРОМАДСЬКИЙ КОНТРОЛЬ», «ГРОМАДСЬКИЙ ВПЛИВ» ТА «УЧАСТЬ ГРОМАДСЬКОСТІ В ПЕРЕДБАЧЕНИХ ЗАКОНОМ ВИПАДКАХ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ І УСТАНОВ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ»	59
Ковальчук В. С., ПРОКУРАТУРА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ У СФЕРІ ВИКОНАННЯ ПОКАРАНЬ І ПРОБАЦІЇ УКРАЇНИ	65

CONTENT

CENTRAL TOPIC OF THE ISSUE:

«PROBLEMS OF LEGAL REGULATION IN MARTIAL LAW SITUATIONS»

A. Kovalenko, V. Shablysty, EXEMPTION FROM PUNISHMENT OF CONVICTS IF THEY ARE INCLUDED IN THE LISTS FOR EXCHANGE AS PRISONERS OF WAR: THEORY AND PRACTICE	12
I. Shopina, I. Koropatnik, FEATURES OF ENSURING INFORMATION SECURITY OF ACTIVITIES ON SEARCH AND RELEASE OF PRISONERS OF WAR	18
Yu. Orlov, THE CRIMINAL-LEGAL DIMENSION OF PARTICIPATION IN THE WAR IN UKRAINE: FROM A COMBATANT TO A PRISONER OF WAR	29
Ya. Lyzohub, VIOLENCE AGAINST THE POPULATION IN THE AREA OF HOSTILITIES: CONTROVERSIAL ISSUES OF THE CONTENT OF THE CRIME	36
A. Politova, RELEASE FROM PUNISHMENT A PERSON WITH REGARD TO WHICH A DECISION WAS MADE TO TRANSFER FOR EXCHANGE AS A PRISONER OF WAR	47
V. Shevtsiv, TYPICAL WAYS OF ILLEGAL USE OF HUMANITARIAN AID, CHARITABLE DONATIONS OR FREE AID FOR PROFIT	57

CRIMINAL LAW AND CRIMINOLOGY.

CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

V. Topchii, O. Kolb, CORRELATION OF THE CONCEPTS OF «PUBLIC CONTROL», «PUBLIC INFLUENCE» AND «PUBLIC PARTICIPATION IN THE CASES PROVIDED FOR BY LAW IN THE ACTIVITIES OF BODIES AND INSTITUTIONS FOR THE EXECUTION OF PUNISHMENTS»	63
V. Kovalchuk, THE PROSECUTOR'S OFFICE OF UKRAINE AS A SUBJECT OF PREVENTION OF CRIMINAL OFFENSES IN THE SPHERE OF EXECUTION OF PUNISHMENTS AND PROBATION OF UKRAINE	71

ЖУРНАЛ
JOURNAL

ВІСНИК ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ АСОЦІАЦІЇ
УКРАЇНИ № 2(20)/ 2022

BULLETIN OF THE PENITENTIARY
ASSOCIATION OF UKRAINE № 2(20)/ 2022

Матеріали подано в авторській редакції

Відповідальний за випуск

Сокальська О. В.

Дизайн обкладинки та верстання

Кандиба Т. П.

Технічний керівник

Кандиба Ю. А.

Надруковано з готових,
редагованих макетів
в друкарні

ФОП «Кандиба Т. П.»

Свідоцтво про внесення
до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ДК № 5263
від 20.12.2016.

Підписано до друку 29.07.2022.

Формат 60x84/8.

Папір офсетний.

Ум. друк. арк. 8,84

Наклад. 120 прим.

Зам. № 0252

м. Бровари
вул. Незалежності, 16
e-mail: dizl8@ukr.net
тел.: (067) 231-02-86
(099) 912-31-22
(099) 120-25-24

